

Varför källsorterar vi?

En kvalitativ studie om drivkrafterna bakom källsortering

Why recycle?

A qualitative study about the drivers of recycling

Kerstin Ellefsson

Fakulteten för hälsa, natur- och teknikvetenskap

Miljö och säkerhet

Kandidatexamen / 15 högskolepoäng

Handledare: Eva Svensson

Examinator: Hilde Ibsen

Mars 2018

Sammanfattning

Resursuttagen i Sverige är cirka fyra gånger större än vad som på lång sikt anses vara hållbart. I takt med att befolkningen växer ökar mängden hushållsavfall vilket har lett till att avfallshanteringen idag är en viktig del inom arbetet mot en mer hållbar miljö. Avfall genereras från alla hushåll och kan genom återvinning och återanvändning vara en tillgång som minskar resursuttagen.

Fokus för denna studie ligger i källsortering av hushållsavfall. Syftet har varit att undersöka vilka drivkrafter som finns bakom valet att källsortera och vad som påverkar dem. Utgångspunkten i studien var att ägandeformen av bostaden påverkar graden av källsortering. Totalt har sex kvalitativa intervjuer genomförts med personer från två olika stadsdelar i en svensk tätort. Det insamlade materialet har analyserats för att kunna svara på studiens syfte. En större förståelse för vad som driver personer att källsortera innebär en möjlighet att skapa incitament för att uppnå en högre källsorteringsfrekvens i samhället.

Resultatet visar att ägandeformen av bostaden inte påverkade upplevelsen av källsortering. Den främsta drivkraften ligger i individens moraliska förpliktelse att göra rätt och att ta sitt ansvar. För att kunna utöva sin drivkraft är det viktigast att det finns en rutin för beteendet för att göra det en del av vardagslivet. Möjligheten att skapa en rutin påverkas främst av tillgänglighet, men också ansvarsfördelningen och synen på vad avfall är.

Nyckelord: Källsortering, hushållsavfall, drivkrafter, moral, rutin.

Abstract

The resource withdrawals in Sweden are currently about four times larger than what is considered sustainable in the long run. As the population grows, the amount of household waste will continue to increase. As a result of this, the importance of waste management becomes paramount to achieve a sustainable environment. All households generates waste, but with recycling and reuse it can be an asset that helps decrease resource withdrawals.

The focus of this study lies in the sorting of household waste. The objective has been to study the motivational drivers behind recycling and what it is that affects them. The base case was that the extent of recycling was affected by ownership of dwelling. Six qualitative interviews have been conducted with people from two different areas in the same Swedish city. The material collected has been analyzed to answer to the purpose of the study. A better knowledge of the behavior regarding recycling can enable refined, more accurate, incentives to increase overall recycling of household waste.

The result shows that the ownership form of the dwelling did not affect the experience of recycling. The main drivers lie in the individual's moral obligation to do the right thing and take responsibility. The most important success factor of recycling is to establish an "every day"-routine and make it part of a person's everyday life. The possibility of creating such a routine is mainly influenced by accessibility, but also the division of responsibilities and the view of what waste really is.

Keywords: Recycling, household waste, drivers, moral, routine.

Förord

Avfallshantering är ett område som blir mer och mer uppmärksammat idag och det är ett ansvar som ligger på många nivåer i samhället, genom åren har jag uppmärksammat att långt ifrån alla källsorterar sitt hushållsavfall. Idén till denna uppsats växte därför fram då jag ville undersöka vilka drivkrafter det finns hos personer som källsorterar och vilka aspekter påverkar möjligheten att använda drivkraften.

Källsortering är en handling som i olika utsträckning kan ske i varje hushåll. Det är ett relativt enkelt sätt för människor att bidra till en mer hållbar miljö. Det blir allt mer uppmärksammat kring de negativa konsekvenser våra livsval har på vår jord och då vi bara har en måste resurserna som finns räcka till även kommande generationer. Jag vill med denna studie bidra med inspiration och förståelse kring människors avfallshanteringsvanor.

Jag vill tacka alla respondenter som tog sig tid att ställa upp på en intervju, utan er medverkan hade detta arbete omöjligt att genomföra. Ett stort tack vill jag även ge till min handledare Eva Svensson som varit en stöttepelare genom hela arbetet med goda råd, tips och inspiration.

Kerstin Ellefsson
Karlstad, mars 2019

Innehållsförteckning

1 Inledning.....	1
1.1 Bakgrund	1
1.2 Syfte och frågeställningar	3
1.3 Avgränsningar.....	3
1.4 Struktur	3
2 Tidigare forskning och teoretiskt ramverk.....	4
2.1 Sociala förutsättningar	5
2.2 Moral och normer	6
2.3 Rutinens kraft	7
2.4 Ansvar hos individ och samhälle.....	7
2.5 Synen på avfall.....	9
3 Metod och material.....	10
3.1 Metod.....	10
3.1.1 Urval, avgränsningar och begränsningar	10
3.1.2 Intervjuer	11
3.1.3 Genomförande av intervju	12
3.1.4 Etik.....	13
3.1.5 Trovärdighet och generalisering	13
3.2 Material	14
3.2.1 Transkribering.....	14
3.2.2 Tematisk innehållsanalys.....	14
4 Resultat	16
4.1 Moral och norm.....	17
4.2 Rutin	20
4.3 Ansvarsfördelning.....	22
4.4 Syn på sopor	24
4.5 Yttre faktorer	26
5 Diskussion.....	28
5.1 Metodreflektion	28
5.2 Hinder och möjligheter inom källsortering.....	29
5.2.1 Sociala förutsättningar	29
5.2.2 Moral och norm.....	30
5.2.3 Rutin	31
5.2.4 Ansvarsfördelning.....	32
5.2.5 Synen på sopor	33

5.2.6 Yttre faktorer	34
5.3 Relationen mellan drivkrafter och påverkande aspekter	36
5.4 Interaktionen mellan aktörer och struktur	37
6 Slutsats	38
6.1 Förslag på vidare forskning.....	39
Referenser	40
Bilaga 1: Intervjuguide.....	43

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Idag utnyttjas 60 procent av världens ekosystem på ett icke hållbart sätt och trenden visar att resursuttaget kommer öka ytterligare för varje år som går. Sveriges resursuttag är cirka fyra gånger större än vad som på lång sikt anses vara hållbart. Genom att utveckla och öka cirkulära flöden, det vill säga återanvändning och återvinning, kan resursförbrukningen minska. Genom återanvändning och återvinning bidrar avfallshantering med betydande positiva effekter för miljön genom att spara på resurser och energi. Avfallshanteringen är därför en viktig del i Sveriges arbete mot en hållbar miljö nu och för framtiden och källsortering av hushållsavfall är möjligt för alla medborgare att tillämpa i sitt avfallsbeteende. Hushållen i Sverige genererade år 2016 ca 4,4 miljoner ton avfall varav 1,8 miljoner ton bestod av restavfall och grovavfall. Cirka en tredjedel av det blandade restavfallet består av matavfall och en tredjedel består av förpackningar och returpapper (Naturvårdsverket 2018: 20-21, 81-82). Detta innebär att knappt 1,1 miljoner ton av restavfallet i Sverige kan källsorteras.

Enligt kap. 15, 41§ i Lag om ändring i miljöbalken (SFS 2016:782) samt i kap. 15, 11§ i Miljöbalken (1998:808) ska en renhållningsordning beslutas om i alla kommuner i Sverige. Detta innebär att kommunen ska ha en avfallsplan och renhållningsföreskrifter. Föreskrifterna ska innehålla beslut om tillgängliga dispensmöjligheter, hämtningsmöjligheter och sortering. Avfallsplanen ska redovisa kommunens planerade arbete för att minska på mängden avfall som genereras i kommunen samt under vilken tidsperiod arbetet ska ske. Karlstads avfallsplan (2019) lyfter SOU 2017:22, som berör kommunernas ansvar i avfallshanteringsfrågan. Utredningen lämnade som förslag att kommunerna ska bli skyldiga att informera kommuninvånare om hur avfall kan förebyggas samt att de ska underlätta för insamling och sortering av återanvändbara produkter. Större fokus läggs idag på att skapa förutsättningar för cirkulära lösningar som en del av kommunens avfallsförebyggande arbete (Karlstad kommun 2019: 9).

Karlstad är en växande kommun som flera år i rad har ökat sitt antal invånare, under år 2017 ökade antalet med 684 personer och under år 2018 ökade antalet med 1 098 invånare vilket är en ökning på 1,2 procent (Karlstad kommun 2018a). Mängden hushållsavfall i kilo per person och år i Karlstad kommun visas i tabell 1. År 2017 var mängden hushållsavfall 499 kg/person/år. 176 kg av detta bestod av avfall för förbränning, ofta markerat som restavfall eller övriga hushållssopor i sophuset (Karlstad kommun 2019: bilaga 3). Utifrån statistiken i Naturvårdsverkets rapport (2018) innebär det att två tredjedelar av restavfallet är matavfall och förpackningar och returpapper. Detta betyder att knappt 106 kg avfall per person och år är material som kan källsorteras.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Hushållsavfall, total mängd i kilo/person/år	498	512	511	524	508	520	509	499

Tabell 1. Mängden hushållsavfall i Karlstads kommun. Källa: Karlstad kommun (2019:6) (Figur: Kerstin Ellefsson)

Karlstads avfallsplan lyfter att en del av problematiken i kommunen är att det i tätortsområdet inte finns tillräckligt många återvinningsstationer för att kunna ge en bra närservice (Karlstad kommun 2019: 7). Fastighetsnära insamlingar från lägenheter ger betydligt mindre mängd förpackningar och returpapper i restavfallet (Naturvårdsverket 2018: 82). Tabell 2 visar mängden avfall till återvinningsstationer och fastighetsnära insamling. Minskningen från 2013 till år 2017 tyder på att det finns stora möjligheter för utökad källsorteringsbeteende hos kommuninvånarna.

	2007	2009	2011	2013	2015	2017
Pappersförpackningar inkl. wellpapp	16	15	14	13	19	17
Plastförpackningar	1,4	2,8	5,2	4,6	5,8	6,3
Metallförpackningar	1,9	1,0	1,8	1,5	1,7	1,7
Glasförpackningar	19	19	23	29	22	21
Tidningar	37	36	33	39	42	33
Totalt avfall till ÅVS	75	74	77	87	90	79,4

Tabell 2. Avfall till återvinningsstationer och fastighetsnära insamling i kilo per person och år. Källa: Karlstad kommun (2019: bilaga 3). (Figur: Kerstin Ellefsson)

Med en växande befolkning, minskad mängd avfall till återvinningsstationer och fastighetsnära insamlingar visar tendenser att det finns utrymme för förbättringsåtgärder kring källsorteringen i kommunen. Fler invånare måste öka sin källsortering av hushållsavfall för att öka den totala mängden återvunnet material i kommunen. Det är en utmaning som ökar i takt med en ökad befolkning.

Utrymmet som finns för att öka källsorteringen i Karlstad kommun födde idén om att studera drivkrafterna bakom ett främjande källsorteringsbeteende. En pilotstudie genomfördes genom observation av två återvinningsstationer i två olika stadsdelar i Karlstads kommun. Stadsdelen Norrstrand ligger nordost om centrala Karlstad. Bostäderna består av villakvarter, radhus och flerfamiljshus (Karlstad kommun 2018c). Stadsdelen Rud ligger i norra delen av centrala Karlstad. Utformningen följer främst 1960-talets planeringsideal med grannskapsplanering där varje bostadsområde skulle utgöra en mindre enhet i en större stad. Hustyperna består av punkthus i åtta våningar, lamellhus i två till fyra våningar samt parhus (Karlstad kommun 2018b). Många av fastigheterna är byggda under miljonprogramsåren som pågick under åren 1965-1975 (Boverket 2014).

Pilotstudien visade på stora skillnader i antalet besökande vilket öppnade upp min nyfikenhet kring hurvida en persons kultur och etnicitet påverkade en persons drivkraft till källsortering. Utifrån Karin Bradleys (2009) studie om etniska skillnader och syn på avfall i förorter i Stockholm valdes etnicitet som jämförande faktor. Under studiens gång flyttades dock fokus till kulturella skillnader utifrån ägandeform av sitt boende, kön, ålder och utbildning.

Hushållsavfall genereras i alla hushåll i kommunen och är en del av vardagen då avfallet alltid finns där. Idag har individens vardagsbeslut allt större betydelse för miljön. Detta innebär att hanteringen av hushållsavfall är en stor del i arbetet mot en hållbar miljö. Källsortering av hushållssopor är en viktig komponent i miljöarbetet och för att kunna öka mängden hushållsavfall som källsorteras måste drivkrafterna bakom handlingen studeras. Finns vetskapen om varför människor väljer att källsortera kan lösningar för en mer hållbar miljö hittas och implementeras. Passande incitament till större mängd människor kan öka källsorteringsfrekvensen och därmed bidra till mer hållbar framtida miljö.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att undersöka vilka drivkrafter som ligger bakom valet att källsortera och vad som krävs för att de ska kunna användas. Studien ämnar undersöka två separata bostadsområden i en svensk tätort med utgångspunkt i att ägandeformen av bostaden påverkar hanteringen av hushållsavfallet. Genom att studera detta kan kunskapen ökas och det kan bidra till att rätt incitament skapas och implementeras för att öka källsorteringsfrekvensen av hushållsavfall.

Utifrån studiens syfte har följande frågeställningar formulerats:

- Vilka drivkrafter finns bakom valet att källsortera?
- Vilka hinder och möjligheter kan påverka förmågan att använda drivkraften?

1.3 Avgränsningar

Studien är avgränsad till att fokusera på boende inom två stadsdelar i Karlstad kommun. Avgränsningen gjordes utifrån skillnader i ägandeform av lägenheten, det vill säga att Rud främst består av hyresrätter och Norrstrand främst av bostadsrätter, samt att de var lättillgängliga med goda kollektiva förbindelser. Valet av två olikartade stadsdelar gjorde med avsikt att undersöka om eget ägande av bostaden påverkar källsorteringen, detta baserat på tidigare forskning som visar att det påverkar.

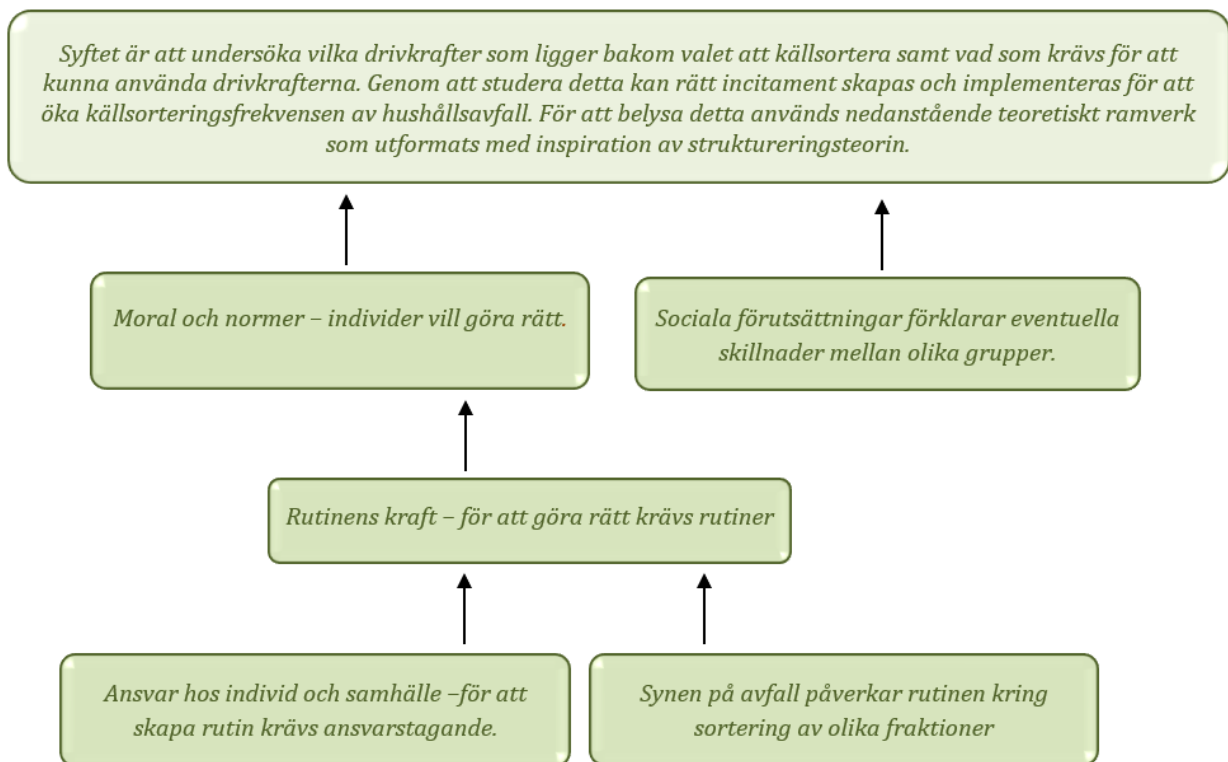
1.4 Struktur

Uppsatsen börjar med en inledning där bakgrunden belyser varför drivkrafterna bakom källsortering är viktigt att studera. Efter detta framförs syfte och frågeställning som studien ämnar besvara, därefter presenteras studiens avgränsning. Det teoretiska ramverket beskrivs under titeln tidigare forskning och teoretiskt ramverk, här lyfts även ramverkets relevans för att kunna besvara studiens syfte. Avsnittet med metod och material beskriver forskningsprocessen, hur datainsamlingen gått till och hur det empiriska materialet har analyserats. Detta följs av en presentation av resultatet från analyserna av intervjumaterialet och sedan diskuteras det utifrån det teoretiska ramverket. Avslutningsvis framförs en slutsats baserad på frågeställningarna och förslag på vidare forskning ges.

2 Tidigare forskning och teoretiskt ramverk

I detta avsnitt presenteras det teoretiska ramverket. Det är nära kopplat till resultatet av analyserna då iakttagelser i intervjuerna har följts upp och därmed utgjort grunden för teorin. Teorin är utformad för att kunna besvara frågeställningen och har kompletterats under arbetets gång. Det finns stora mängder studier som gjorts gällande källsortering av hushållssopor. Det är omöjligt att ta hänsyn till alla för diskussion i denna uppsats, vilket innebär att ett urval har gjorts baserat på vad som är relevant för studien utifrån frågeställning och syfte.

Nedan visar figur 1 kopplingen mellan syfte, frågeställningen och det teoretiska ramverket för att ge en övergripande bild.

Figur 1. Modell av kopplingen mellan syfte och teori. (Figur: Kerstin Ellefsson)

Anthony Giddens struktureringsteori, Theory of structuration, innebär att det finns en interaktion mellan individer och deras omgivning, det vill säga mellan aktörer och strukturen. Reflektioner över individers beteenden kring en miljörelaterad fråga sätts i förhållande till den kunskap individen besitter om miljöproblemet (Skill och Wihlborg 2010: 51). Denna teori är inspirationskälla för det teoretiska ramverket då moral och normer, sociala förutsättningar, rutin, ansvar hos individ och samhälle samt synen på avfall utgör den struktur som aktörerna integrerar med.

Strukturen består av regler och resurser som ges till aktören, så att denne kan skapa sina sociala handlingar och därmed självständigt och kompetent kunna delta i sociala praktiker och på så vis utforma strukturen genom sina handlingar. Merparten av reglerna är informella, de uppstår genom vardagliga sociala möten, resterande regler är formella och består av bland annat lagar. De informella reglerna har större inverkan på individer. Aktörer bidrar till reglernas form samtidigt som reglerna innebär både sanktioner och gränsdragningar. Resurser innebär

individens möjlighet att förändra eller på annat sätt påverka sociala processer. Utan resurser är en individ begränsad i sitt aktörskap då denne får svårt att förändra situationen (Giddens 1984: 16-23).

Strukturen utgör möjligheter och begränsningar till social handling och det vardagliga agerandet hos aktören producerar och reproducerar strukturella egenskaper i sociala system. Detta innebär att samtidigt som individen påverkas av strukturen och faktorer runt omkring dem så påverkas och skapas strukturen av individens vardagliga agerande. Strukturen finns i aktören och aktörens handlande begränsas inte av strukturen. Giddens belyser tre olika medvetande former som skapar interaktionen mellan aktör och struktur då de berör individens förmåga eller oförmåga att reflektera över och reglera orsakerna till sitt agerande. Dessa tre typer av medvetande är det diskursiva medvetandet, det praktiska medvetandet och det omedvetna. Det omedvetna är medvetandenivån för instinktiva handlingar. Det diskursiva medvetandet innebär att människan registrerar händelser och reflekterar över handlingens innebörd. Det praktiskt medvetna innebär att registrera händelser i omgivningen, denna nivå används när ett inlärt beteende utövas. Beteendet reflekteras inte över utan för varje agerande reproduceras normer och handlingen blir till rutin (Giddens 1984: 7-9, 25-28, 43-45).

Strukturerings teorin utgör en övergripande syn på människors roll i och samspel med samhället. Regler, formella och informella, och resurser möjliggör och begränsar en individs agerande vilka utgörs i det teoretiska ramverket av moral och normer samt sociala förutsättningar. Ansvar hos individ och samhälle berör människan som en aktör. Då individen påverkar och påverkas av strukturen sker det en ständig interaktion mellan dem. Interaktionen påverkas av olika medvetandenivåer som berör människors förmåga att reflektera över och reglera sitt agerande. Det praktiska medvetandet är det som är främst av vikt för denna studie då det berör människans rutinemässiga agerande, vilket i sin tur är en viktig aspekt inom källsorteringsbeteendet. Detta kompletteras med synen på avfall som påverkar hanteringen av det.

2.1 Sociala förutsättningar

Avfallskulturen påverkas av ett lands kultur. En definition av kultur är livsstil (översättning av "way of life" s.1), vilket framförallt inkluderar de generella normerna och värderingarna som finns hos en grupp individer. Kulturella värderingar delas sinsemellan och gör att gruppen har breda övergripande mål som de jobbar mot. En av Hofsteds kulturella dimensioner, är Individualism vs. Collectivism som berör i vilken grad samhället ses som mer individualistiskt eller kollektivistiskt. Sverige beskrivs vara ett mer individualistiskt samhälle där "jag" premieras framför "vi" (Halkos och Petrou 2019: 1, 3).

Områden i Sverige skiljer sig åt mellan livsstilar och socioekonomiska förhållanden. Den svenska normen är idag att hushållssopor ska källsorteras men beroende på kulturell kontext kan detta vara mer eller mindre enkelt. Detta tas inte hänsyn till när områden ska planeras utifrån att uppnå ökad hållbarhet. Den kulturella kontexten bör inkluderas eftersom människor utvecklar olika relationer till källsortering beroende på hur deras kulturella kontext ser ut. De sociala grupperna som finns i samhället är många och dessa står alltid i relation till varandra. Karin Bradley (2009) belyser i sin artikel främst skillnaden mellan etnisk bakgrund men visar även att kulturell diversitet kan bestå av kön, ålder, ekonomisk status och boendesituation. Den kulturella diversiteten benämns vidare i uppsatsen som sociala förutsättningar. Personer som äger sina bostäder själva är mer måna om att hålla det rent och snyggt där de slänger sina sopor. Allt som kan tänkas vara mer tilltalande gör att värdet på bostaden inte sjunker och det påverkar den boende direkt eftersom den personliga ekonomin påverkas. En hyresgäst är inte lika känslig

för detta eftersom oavsett hur denne agerar kommer inte värdet på bostaden påverka deras personliga ekonomi (Bradley 2009: 347-349, 353-354).

Det finns dock olika syn på om ålder har en påverkan på källsortering eller inte. Vissa studier tyder på att det finns en relation mellan ålder och avfall, att äldre personer genererar mindre mängd avfall och är mer aktiva inom källsortering. Andra studier visar på att åldern endast ger en försumbar effekt på källsortering. Äldre personer som tillhör efterkrigsgenerationen verkar mer benägna att återvinna på grund av en mer sparsam livsstil. De har en hög benägenhet att engagera sig i skapa-göra-reparera-kulturen och anpassa sig efter rådande norm. Yngre människor verkar mer benägna att spara energi eller vatten vilket tyder på ett mer positivt tänk kring miljön i stort. Trots detta påverkas beslut om återvinning positivt av en högre ålder. Även om yngre åldersgrupper uppvisar en mer omfattad miljömässig inställning så ökar medverkan i kommunal avfallsseparation med ålder (Triguero et. al 2016: 40).

Även kön är en variabel som bör tas hänsyn till inom avfallshantering. Kvinnor visar generellt en högre sannolikhet att aktivt källsortera. Dock är resultat från studier inom detta område inte slutgiltiga då en del studier inte finner betydande skillnader kön emellan (Triguero et. al 2016: 40).

Individer som har en mer formell utbildningsnivå har fler incitament till återvinning. Dock kan det positiva förväntade förhållandet mellan variabler som inkomst, utbildning och bostadsägande emellertid leda till en felaktig tolkning av betydelsen av dessa faktorer. Detta eftersom förhållandet mellan utbildning, inkomster och miljöhänsyn kan påverkas av andra strukturella och yttre faktorer som kan påverka det slutliga beteendet. Andra studier har visat att högre utbildning bidrar positivt till återvinningsgraden (Triguero et. al 2016: 40).

Kulturella aspekter måste tas hänsyn till för att främja hållbar utveckling. Karin Bradley (2009) menar att strategier inom hållbar urban utveckling blir hållbara om attityder gentemot miljö och perspektiv från olika sociala grupper tas med i beräkningen (Bradley 2009: 348). Kultur inger kontexten kring människors aktiviteter och därför är det nödvändigt att integrera kultur i hållbarhetsprogram eftersom kultur kan påverka på källsortering (Halkos och Petrou 2019: 3).

2.2 Moral och normer

Normer, både sociala och sådana av moral, är viktiga komponenter kring människors beteende gällande källsortering. Normer som kommer från en individs moral innebär att individen ger sig själv sitt godkännande (översättning av sanction s.195), trots detta kommer moraliska normer från sociala interaktioner. Sociala normer förstärks av andra personers godkännande eller icke godkännande. Det är svårt att skilja mellan dessa två eftersom de båda härstammar på ett eller annat sätt från sociala interaktioner med andra individer men moraliska normer har visats ha större betydelse än sociala normer när det gäller miljömedvetna beslut kring källsortering. Externa faktorer har en stor påverkan på moralen vilket gör att endast moral inte räcker för att börja utföra en handling (Berglund, Hage och Söderholm 2010: 193-196).

Moral är tätt kopplat till en individs självbild. Det finns en önskan hos individer att leva upp till sin individuella etiska standard. Ser en person sig själv som socialt ansvarstagande kommer deras moral att influera dem till att göra miljömedvetna beslut eftersom det ses som ansvarstagande i samhället. Om en person uppfattar att fler i dess omgivning källsorterar kan den egna moralen att det är rätt med källsortering bli starkare. Detta kan leda till ett ökat miljöpositivt beteende (Czajkowski, Hanley och Nyborg 2017: 648, 650).

Moraliska förpliktelser har signifikant inflytande på attityden mot miljövänliga beteenden då det främjar miljöpositiva beteenden. Av flera olika faktorer som påverkar en individs attityd, som exempelvis kunskap om miljön, är det moraliska förpliktelser som till störst del influerar en miljöpositiv attityd (Zhang, Huang, Yin och Gong 2015: 9485-9486). Mer forskning kring moralens påverkan på källsorteringsbeteende behövs då fokus tidigare legat på att undersöka sociala och psykologiska motivationsfaktorer. Den uppfattade moraliska förpliktelsen definieras som individens eget omdöme av moralisk rättighet för att utföra ett visst beteende. Den egna självförväntan och den egna ansvarskänslan motiverar människor att bli mer miljövänliga eftersom det stämmer överens med deras upplevda moraliska förpliktelser. Uppfattade moraliska förpliktelser påverkar attityden gentemot källsorteringsbeteende, ju högre uppfattning om den moraliska skyldigheten desto starkare är personens inställning att ha ett miljövänligt beteende (Xu, Ling, Lu och Shen 2017: 1, 3-5).

2.3 Rutinens kraft

Det finns många barriärer som svenskar stöter på i sina försök att reducera sin miljöpåverkan. Tidigare forskning har fokuserat på att ökad kunskap och mer information om hur en individs val påverkar miljön skulle räcka för att reducera individens egen miljöpåverkan. Ju mer medveten en person är om handling och konsekvens desto troligare kommer denna agera rätt. Dock är det större än så, även sociala och politiska faktorer spelar in (Isenhauer 2010:454). Tidigare forskning tyder på att miljörelaterad information inom avfallshanteringen är viktig utifrån den aspekten att det ökar miljömedvetenhet och oro vilket i sin tur leder till mer hållbara handlingar. Information kan därför leda till att övertyga och skapa positiva attityder gentemot källsortering (Halkos och Petrou 2019:3).

I den svenska kontexten är anpassning, jämlikhet och rättvisa faktorer som är mer framträdande än kunskap när det gäller att göra miljömedvetna val. Det blir allt tydligare idag att livsstilsvalen är viktiga i relation till miljömedvetenhet. Även om människor är medvetna, intresserade och engagerade i att källsortera finns det barriärer som exempelvis vanor som är svåra att överkomma. Vanor och rutiner är bekvämt och nödvändigt i våra vardagsliv eftersom de minskar antalet beslut som måste fattas, personen i fråga behöver endast agera som denne alltid gjort. Detta hjälper människor att hålla sig inom de ramar som samhället har satt upp. Att ändra en vana är inte endast en kognitiv fråga utan påverkas av bland annat tid. Tillgänglighet och tidssparande är väldigt viktigt för människor idag vilket gör att det måste finnas tillräckligt utrymme för den nya vanan för att den ska få fäste (Isenhauer 2010: 454-456, 461, 463).

Vanor karaktäriseras som automatik och funktionalitet. De skapas när ett visst beteende har belönande konsekvenser och repeteras i en stabil kontext. Detta leder till att tidigare beteenden guidar framtida val vilket gör beslutsfattandet enklare eftersom individen inte behöver fundera kring sitt beteende. Endast ett fåtal studier har gjorts kring vanor och källsortering, dels vanan att källsortera men också bristen på vanan som en anledning att inte källsortera. Kontexten har därför en viktig påverkan på huruvida vanor kan skapas eller inte. Som drivkraft är vanan starkare än attityder eller normer hos en person, att ha en miljöpositiv vana påverkar miljömedvetna beslut mer än att ha en positiv attityd eller norm (Nordlund, Eriksson och Garvill 2010: 109-111).

2.4 Ansvar hos individ och samhälle

Möjligheten att värna om det globala börjar med att värna om det lokala. Att öka miljöpositivism på en lokal nivå kan på lång sikt leda till en ökad global miljömedvetenhet (Bradley 2009: 354). Idealet av miljömedborgarskap (översättning av "environmental citizenship" s. 44) omvandlar den hållbara utvecklingen till ett individuellt ansvar (Skill och

Wihlborg 2010: 44). I teorin är det omöjligt för en individ att vara passiv eftersom de måste ta ansvar för alla miljörelaterade konsekvenser av deras handlingar (Skill 2008: 51). Individualiseringen ger ett nytt fokus på miljöansvaret i vardagen (Skill och Wihlborg 2010: 44). I och med att medborgare förväntas ta ansvar både i den privata och offentliga sfären utformas idag många policys utifrån antagandet om individers ansvarsfulla privata livsstilar (Skill 2008: 51). Genomförandet av miljöproblemens lösningar har tidigare fokuserats utifrån det kollektiva ansvaret men har idag förskjutits åt att ligga mer på individen. Det lokala påverkar det globala genom att handlingar som görs eller inte görs i vardagslivet på sikt ger effekter globalt. Det samhällsliga ansvaret blir en del av den privata sfären vilket innebär att miljöansvar på individnivå blir en form av politiskt deltagande (Skill och Wihlborg 2010: 43-47). Det privata hushållet och de aktiviteter som sker i hemmet är på samma sätt en sfär för medborgarskap som det offentliga rummet, i och med detta omfattar medborgarskapet även hushållen. Kritik mot miljömedborgarskapet är därför att för mycket tonvikt läggs på individen medan förutsättningarna för det individuella agerandet försummas. Eftersom människor är beroende av att andra, exempelvis forskare eller myndighetsrepresentanter, tolkar miljöproblemen måste det finnas tillit till dessa översättare (översättning av "translators", s. 52) (Skill 2008: 51-52).

Miljömedvetna beteenden drivs av sociala motiv som upplevda förväntningar från omgivningen, tvång utifrån eller att känna sig självuppfyllande eller duktig. Detta är nödvändigt för att miljömedvetna val ska genomföras. Att ta väl medvetna beslut utifrån alla konsekvenser och alla möjliga utfall i alla situationer är övermäktigt för en människa att förhålla sig till. Det är därför en realistisk norm att endast motivera sina val på ett rationellt sätt och på så vis vara konsekvent med dem. Om en individ upplever att det finns krav på konsekventa miljömedvetna val kan det resultera i passivitet, eftersom ett dilemma skapas gällande huruvida det räcker med en delförändring eller om det krävs en helhetsförändring av en individs handlande. För att kunna hantera individualiseringen av miljöansvar måste människor använda strategier som kompensation och förenkling. Kompensation innebär att olika handlingar individen vet att de kan eller borde göra ersätts av en annan. Det är omöjligt att inför varje handling reflektera över vilken miljöpåverkan den innebär, därför måste de förenkla genom att skapa rutiner. Moral och dåligt samvete har en betydande roll inom miljöansvar eftersom det kan hanteras genom kompromisser där en utebliven handling kompenseras med en annan. Dock räcker det inte med den psykologiska press som moral och samvete kan generera utan för att en förändring i beteendet ska ske måste det finnas en struktur utifrån som möjliggör beteendeförändringen. Detta innebär att tilliten till andra aktörer är en viktig komponent för att miljöpositivt beteende ska främjas (Skill och Wihlborg 2010: 45, 52-53, 57-60).

Individers involvering inom avfallshantering ökar när det finns ett ömsesidigt intresse mellan befolkning och offentliga myndigheter (Triguero et.al 2016: 39). Förutsättningar som möjliggör miljövänligt beteende är avgörande för att motarbeta individualiseringen som finns inom miljöansvar idag (Skill och Wihlborg 2010: 64).

Naturen har en historisk betydelse för oss, den har länge haft kopplingar till helande och främjande för hälsan. I dagens Sverige kan spår av detta fortfarande finnas inom politiken eftersom naturen bör främja det önskade moraliska beteendet i form av miljöförvaltning och lokal solidaritet (Bradley 2009: 350). Sverige har en lång historia av socialdemokrati och är en stark välfärdsstat som har arbetat för att betona solidaritet, jämlikhet och rättvisa. Många välkomnar statliga regleringar för att hjälpa dem göra miljömedvetna val. Därför är det viktigt att ha stöd av staten för att kunna skapa nya sociala vägar. Det blir mycket enklare att källsortera om andra också gör det. Många upplever en känsla av hjälplöshet om de tror att andra personer

eller statsmakten inte tar sitt ansvar. Den individuella insats upplevs som obetydlig om omgivningen inte gör sitt (Isenhauer 2010: 462).

2.5 Synen på avfall

Ordet "waste" kan ses som ett substantiv eller verb. Substantivet pekar på själva problemet "avfall", medan verbet "att slösa" innebär att förmågan att uppskatta ett objekts värde går förlorat (Holkos et. al 2019: 1). En behållare kan, beroende på mängden innehåll som är kvar, slängas på olika vis. Är det tom hamnar den i större utsträckning i återvinningen medan om den är halvfull slängs den oftare i brännbart eftersom den innehåller rester (Lehmann Vergna 2015: 6996-6997).

Det finns en ordning som personer har valt att acceptera som den rätta och att beteenden som strider mot detta på ett eller annat sätt därför kan ses som orena. Orenheten eller smutsen uppkommer då som en följd av att en gräns, som inte får korsas, har blivit överskriden. Där det finns smuts finns det ett system och dessa system kan vara uppbyggda med byggstenar av olika art. Material eller ting kan få olika innebörder beroende vilket rum de befinner sig i. Jorden utanför altandörren är en del av trädgården och därmed inte smutsig, men korsar den gränsen över tröskeln och ligger inomhus på golvet blir det genast smuts. Smuts är därför saker som inte passar in och så länge var sak är på sin plats är det föga sannolikt att man ska börja tänka i kategorier av smuts. Smuts är alltså en biprodukt, det är något som blir över när det inlärd systemet gör att det som inte passar skiljs ut. Varje ordnande innebär att saker faller utanför och därmed blir en biprodukt. Genom att återställa ordningen, genom städning eller att slänga sopor, reorganiseras vår närmiljö. Att se till att det är rent och prydligt runt omkring ger en känsla av trygghet. Kampen mot smuts och orenlighet och oordning är den klassiska kampen mot kaos (Frykman och Löfgren 1979: 139-140).

Samhällets norm är att ordning skapas när smuts rensas ut genom att slängas eller sorteras ut. Avfall ses därför som ett förkastat material och det genomgår två stadier. Det första stadiet innebär att det anses som olämpligt, att det nästan är anstötligt och därför avfärdas. I detta stadie får orenheten en identitet, den är nu en oönskad del av vad den tidigare tillhörde, den blir ett avfall. I detta stadium kan den utgöra fara då dess tvetydighet kan stjälpa normen i samhället. Efter lång tid när den pulveriserats och förruttnat bort skapas ordning på nytt eftersom det orena är borta, identiteten har försvunnit. Så länge identiteten är obefintlig så är skräp inte farligt. När köttfärsförpackningen plockas ner från kylskåpet ses produkten som mat, men när innehållet är förbrukat och förpackningen är kvar får materialet en ny identitet i betraktarens öga, materialet blir till avfall (Douglas 1997: 55-56, 224-225).

3 Metod och material

I detta avsnitt presenteras och diskuteras metoden för insamling och analys av empiri. Datasamlingen i detta arbete har skett genom observationer vid två olika återvinningsstationer samt under sex genomförda semistrukturerade intervjuer. Observationerna utgjorde en pilotstudie till en tidigare forskningsidé men valdes som grund även för denna studie eftersom skillnader i antalet besökare var stora. Det var en tredjedel så många som besökte återvinningsstationen på Rud jämfört med återvinningsstationen på Norrstrand.

Metodkapitlet inleds med presentation och diskussion kring urvalet, följt av intervjuprocessen, genomförande av intervju samt etik, generaliserbarhet och trovärdighet. Under rubriken Material behandlas analysmetoden av empirin. Den inleds med en beskrivning av transkriberingsprocessen följt av en beskrivning av analysmetod.

3.1 Metod

3.1.1 Urval, avgränsningar och begränsningar

Urvalet i denna studie har skett i två nivåer, kontexturval och urval av deltagare (Bryman 2018: 497). Kontexturvalet består av två bostadsområden i Karlstads kommun, Rud och Norrstrand. Denna begränsning gjordes baserat på två aspekter. Den ena aspekten är skillnader i ägandeform och den andra aspekten var att de var lättillgängliga med goda kollektiva förbindelser. Kontexturvalet gjordes för att få möjlighet till ett jämförande perspektiv på det empiriska material som samlades in.

Det är inte möjligt att intervjua alla boende i dessa två områden, därför gjordes ett urval av respondenter. Det finns inga regler för hur många respondenter som krävs inom kvalitativ forskning. Då målet är att göra djupgående intervjuer är ett rekommenderat antal för denna typ av studie tre till fem deltagare eftersom det är en tidskrävande metod (Laher och Botha 2012: 86, 88). Därför valdes sex intervjudeltagare ut då det innebar tre respondenter från varje område. Att ha fler än sex personer skulle innebära en svårhanterlig mängd material utifrån vad som är rimligt att bearbeta inom studiens tidsram.

Urvalet av respondenter kan göras genom slumpmässiga eller icke-slumpmässiga urval. Ett slumpmässigt urval innebär att alla individer i den undersökta populationen har lika stor chans att delta. Icke-slumpmässigt urval innebär att deltagarna inkluderas då de är tillgängliga eller villiga att delta (Laher och Botha 2012: 89). Alla individer i den utvalda populationen hade inte lika stor chans att delta i studien vilket gör att urvalet blir icke-slumpmässigt. I och med att respondenterna skulle vara boende eller nyligen bott i respektive område blev urvalet målstyrt då urvalet styrdes av ett kriterium (Bryman 2018: 498).

Intervjudeltagarna från Norrstrand valdes ut genom att 124 stycken inbjudningsbrev delades ut. Dessa bestod av presentation av mig och ämnesområdet samt en förfrågan om vilja att delta. Av de åtta svar som kom in via e-post, sms eller telefonsamtal valdes de tre första ut. Detta för att inte påverka valet av respondenter. Därefter bestämdes datum och tid utifrån respondenternas önskemål. Bostadsrättsföreningen valdes då kändedomen om den är god.

Det var svårare att få tag i respondenter från Rud vilket gjorde att olika metoder fick användas. Genom ett bovärdskontor fick jag tillgång till hyreslägenheter i vilka 124 stycken inbjudningsbrev delades ut utan framgång. Därefter togs kontakt med föreningar vars medlemmar till viss del består av boende på Rud. De ombads göra förfrågningar hos sina

medlemmar men utan framgång. Därefter ringde jag på hos 30 lägenheter utan framgång. Genom att stå i Ruds centrum och fråga personer som kom gåendes ville två respondenter ställas upp. Det enda kriteriet var att de bor eller nyligen bott på Rud. Kontakten efter det personliga mötet upprätthölls via telefon eller sms. Den sista respondenten erhöles via snöbollsurvalet som enligt Laher och Botha (2012: 92) innebär att kontakt tas med en person, en så kallad gate-keeper, som i sin tur identifierar en person som kan vara av intresse för studien. Kontakt med den sista respondenten upprättades via Facebook. Datum och tid bestämdes utifrån respondenternas önskemål.

Av de sex deltagarna är två män och fyra kvinnor vilket gör att könsfördelningen inte är jämn. Två av respondenterna är studerande, två är yrkesverksamma och två är pensionärer. De respondenter som valde att ställa upp är personer som finner ett intresse i att vara med. Vad det intresset grundar sig på kan variera, men några av dem uttryckte att de tyckte ämnesområdet är intressant eller att de vill hjälpa till med uppsatsskrivandet. Dock innebär detta att alla deltagare mer eller mindre källsorterar sina hushållssopor i dagsläget. Detta skapar bias i urvalet eftersom personer som inte källsorterar inte blir representerade i det resultat som nedan presenteras. Detta var dock svårt att undvika eftersom deltagandet är frivilligt.

3.1.2 Intervjuer

Den kvalitativa forskningen lägger mer vikt vid ord och inte kvantifiering vid insamling och analys av data. Ofta finns ett induktivt synsätt på relationen mellan teori och forskning vilket innebär att analys av data genererar en teori. Kvantitativ forskning är en strategi som betonar kvantifiering när det gäller insamling och analys av data, den innehåller ofta ett deduktivt synsätt på förhållandet mellan teori och praktisk forskning vilket innebär att en förutbestämd teori prövas. Ett exempel på en kvantitativ datainsamlingsmetod är enkäter som respondenten själv fyller i (Bryman 2018: 61, 285). Kvalitativ forskning är fördelaktig när syftet med en studie är att få mer djupgående svar från respondenterna där deras attityder, beteenden och värderingar ska undersökas (Nieuwenhuis och Smit 2012: 124). Avsikten med studien är att göra en djupdykning i respondenternas egna tankar kring källsortering av hushållssopor vilket gör att kvalitativ forskning är relevant för denna studie.

Kvalitativ intervju ansågs relevant som metod då respondenten är den som styr samtalet och därmed delar med sig av sina åsikter, värderingar och attityder. Det finns olika former av intervjuer. Ostrukturerade intervjuer innebär att intervjuaren har en tydlig bild i huvudet av vad målet med intervjun är, dock är det respondenten som leder samtalet. Vid strukturerade intervjuer är alla frågor som ställs bestämda i förväg och ställs till alla respondenter i samma ordning. I denna studie var semistrukturerade intervjuer mer relevanta eftersom den metoden innebär en viss flexibilitet i och med att teman som vill tas upp är i förväg bestämda men tillåter respondenten att själv kunna utveckla svaren och i det avseendet leda samtalet. Det är därför viktigt att intervjuaren är uppmärksam på respondenten för att kunna identifiera och utforska ämnesområden som inte var förutspådda (Nieuwenhuis och Smit 2012: 134-135). Dock kan bias uppstå vid personliga möten då respondenten kan bli påverkad av intervjuarens närvaro. Detta kan leda till att de svarar utifrån vad som anses mer socialt acceptabelt (Mentz 2012: 103).

Fördelar med semistrukturerad intervju som metod är att strukturen ger en viss frihet där den intervjuade är i fokus vilket kan ge olika riktningar i resultatet. Intervjuaren är delvis fri att styra frågorna som ställs, detta kan vara till för- och nackdel. Möjligheten att följa respondentens svar ökar och det ger möjlighet att få fylliga och uttömnda svar om deras verkligheter. Dock kan respondenterna få olika frågor eller att ordningsföljden skiljer vilket kan påverka innehållet i

svaren. Respondenten kan även minnas fel eller att informationen bearbetas och analyseras på ett felaktigt sätt vilket påverkar resultatet. Människor har även olika möjlighet att uttrycka sig i tal och relationen de får med intervjuaren är central och kan därmed påverka resultatet (Bryman 2018: 561-562).

För att säkerställa att specifika temaområden berördes användes en intervjuguide, se bilaga 1, som hjälpmedel. I enlighet med rekommendationer från Esaiasson et. al bestod intervjuguiden av ett antal i förväg bestämda frågor och teman. Intervjuguiden är ett hjälpmedel för att säkerställa att, i förhållande till studiens syfte, relevanta teman är med under skapandet av empirin. Respondenten var den styrande i samtalet vilket innebar att de olika temana och frågorna togs upp i olika ordning och i olika utsträckning. För att undvika känslan av förhör ställdes eventuella frågor på en generell nivå vilket reducerar uppfattningen om att det finns rätt eller fel svar. Intervjuguiden är uppbyggd med att börja med en inledande uppvärmningsfråga för att skapa kontakt och god stämning. Därefter ställdes frågor som var mer inriktade på ämnesområdet, frågorna var av övergripande karaktär för att tillåta respondenten att själv styra samtalet utifrån vilka teman som togs upp, uppföljningsfrågor ställdes vid behov (Esaiasson et. al 2017: 273- 276).

3.1.3 Genomförande av intervju

Personliga möten ansågs relevant för denna studie eftersom personliga intervjuer är fördelaktiga när syftet är att erhålla värderingar och attityder hos respondenterna. Dock är det en tidskrävande metod vilket ger begränsningar i antal som kan genomföras (Mentz 2012: 102).

Intervjuerna som hölls var mellan 45 och 70 minuter långa och ägde rum hemma hos intervjuaren eller respondenten eller på offentlig plats. Valet låg hos respondenten för deras bekvämlighet samt att öka deras känsla av trygghet vilket kan bidra till att öppna upp samtalet. Innan intervjun startade småpratades det om vädret, resan till intervjuplatsen eller om hur deras dag på jobbet varit för att få en mer avslappnad stämning. Därefter fick deltagaren ta del av ett informationsbrev om studiens syfte, om hur deras personliga uppgifter skulle behandlas utifrån GDPR samt att de närhelst under intervjuens gång hade rätt att avbryta. Respondenterna informerades om att deras identitet är konfidentiell och att fingerade namn kommer användas och slutligen tillfrågades de om sitt godkännande att samtalet spelades in. Därefter skrevs en samtyckesblankett under som visade att respondenten tagit del av och godkänt informationen i informationsbrevet.

Under intervjuens gång var jag noga med att lyssna på vad respondenten sa för att kunna tillföra ytterligare kunskap till ämnet genom att ställa relevanta följdfrågor. Detta innebar att intervjuguiden inte följdes systematiskt utan fungerade som ett stöd vilket möjliggjorde för att kunna gå tillbaka till teman som behövde utvecklas mer eller säkerställa att vissa frågor blev besvarade. Vissa av respondenterna drev själva på samtalet vilket gjorde att intervjuaren inte behövde ställa så många frågor medan andra respondenter var mer fåordiga vilket resulterade i att fler frågor behövde ställas för att få ta del av deras åsikter om ämnet. Detta gör att resultaten mellan respondenterna skiljer sig åt då vissa själva lyfte de teman som fanns med i intervjuguiden. I de fall respondenten behövde få fler frågor blir resultatet delvis präglat av vilka teman intervjuaren väljer att ta upp i vilken ordning.

3.1.4 Etik

Då studien berör människor är det viktigt att ta hänsyn till olika etiska aspekter. Därför följdes Vetenskapsrådets riktlinjer gällande fyra allmänna etiska principer för att öka tryggheten för respondenterna. Dessa fyra principer består av informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Informationskravet innebär att respondenterna tagit del av studiens syfte, informerats om att deltagandet är frivilligt och att de har rätt att avbryta sin medverkan, att intervjun spelas in samt att erhållna uppgifter inte kommer användas i annat syfte än för forskningen. Denna information gavs skriftligt ut innan intervjuerna genomfördes. Samtyckeskravet innebär att respondenterna ger sitt samtycke till informationen de fått vilket följdes både muntligt och skriftligt. Konfidentialitetskravet innebär att respondenterna är anonyma i studien och att deras personuppgifter förvaras på sådant sätt att obehöriga inte kan ta del av dem, detta har följts då endast intervjuaren har tillgång till respondenternas personuppgifter och att respondenterna är helt anonyma i studien. Nyttjandekravet som innebär att insamlade uppgifter om de enskilda personerna endast används för forskningens ändamål har även det följts i denna studie (Vetenskapsrådet u.å: 6-14). Under intervjuerna erbjöds respondenterna granska det transkriberade materialet vilket ingen av dem valde att göra.

3.1.5 Trovärdighet och generalisering

Denna studie är av kvalitativ art vilket gör att det är svårt att mäta reliabilitet och validitet då detta främst är kopplat till kvantitativa studier och mätningar i siffror (Nieuwnhuis och Smit 2012: 124). Begrepp som trovärdighet och generalisering är därför med lämpliga då studien syftar till att undersöka människors egna tankar och upplevelser.

Trovärdigheten bedöms utifrån hur respondenternas svar framställs och hur väl tillvägagångssättet under studiens gång beskrivs. Trovärdigheten i en kvalitativ studie ökar om läsaren får en tydlig bild av fenomenet. Ingen av respondenterna ville ta del av sin transkribering, däremot var de öppna för att vidareutveckla om information behövde kompletteras. Intervjuerna kan vara bristfälliga då tidigare erfarenheter av denna typ av intervjuer saknas, därför kan frågor som ställts uppfattats som styrande eller det kan ha framkommit uppmuntringar i form av nickningar som omedvetet påverkat respondenternas svar vilket kan påverka trovärdigheten. Detta har tagits hänsyn till under intervjuernas gång vilket lett till att intervjutekniken har granskats för att kunna förbättras (Bryman 2018: 466-467).

Kvalitativa studier innebär ofta ett färre antal personer som har en koppling till en specifik plats. Detta gör att generaliseringen till andra typer av miljöer är omöjligt. I detta fall är studien inte generaliserbar eftersom den inte kan ge en generell bild av det studerade fenomenet då endast sex stycken intervjuer genomfördes. Fler intervjuer skulle därför kunnat ge ett mer distinkt resultat, dock eftersträvades det inte i denna studie eftersom det inte hade varit möjligt att genomföra utifrån angiven tidsram. Resultatet i studien kan inte generaliseras till en större population då antalet deltagare är för få. Generaliseringen blir istället teoretisk och påverkas därför av kvaliteten i det sammanställda empiriska materialet (Bryman 2018: 467-468, 484-485).

Fördelaktigt för studien hade varit om urvalet varit slumpmässigt eftersom det innebär att resultatet får en högre generaliseringsgrad för den studerade populationen (Laher och Botha 2012: 89) men utifrån tillgängliga resurser och given tidsram var det inte möjligt.

3.2 Material

3.2.1 Transkribering

Efter intervjuerna har det inspelade materialet transkriberats till textform. Detta har skett utan att någon annan har fått ta del av materialet. Transkriberingen skedde under låg uppspelningshastighet, medhållande ljud, skratt och pauser skrevs ner. Därefter skrevs materialet om där, inledande och avslutande artighetsfraserna samt kallprat tagits bort. Ord som ”eh”, ”hm”, alltså ord utan mervärde samt halva meningar togs bort och vissa talspråk rättades till. Yttre ljud som skrammel eller dylikt inkluderades inte i transkriberingen. Då anonymitet erbjöds inför intervjun användes fingerade namn redan vid transkriberingen. Namnen som förekommer i resultatet är inte responderas riktiga namn.

3.2.2 Tematisk innehållsanalys

En kvalitativ innehållsanalys gjordes för att bearbeta datamaterialet som samlats in. Denna metod valdes då den fokuserar på tolkningen av texter för att få fram det manifesta innehållet och det latent budskapet. En kvantitativ innehållsanalys används ofta när fokus ligger på att kvantifiera, alltså analysera frekvenser genom att exempelvis räkna antalet förekommande ord. Denna metod är inte relevant för studien då målet är att undersöka respondenternas värderingar och attityder gentemot källsortering. Analysen som gjordes var förutsättningslös vilket innebär att det inte fanns ett i förväg utarbetat kodningsschema. Den kvalitativa forskningen grundar sig i att sanningen finns i betraktarens ögon vilket gör att analysen av det empiriska materialet måste göras med en medvetenhet om respondenternas kontext. Detta gör dock att flera tolkningar av samma text är möjliga och kan vara giltiga även om de är olika (Lundman och Hällgren Granheim 2012: 187-188).

Det manifesta innehållet i en text handlar om det uppenbara och skrivs ut i form av kategorier. Det latent budskapet är det som finns mellan raderna och uttrycks på en tolkande nivå i form av teman. Varje transkribering utgör en analysenhet. Analysen börjar med att texten läses igenom noggrant ett flertal gånger för att skapa en helhetsbild. Därefter plockades meningsbärande enheter ut. Dessa utgörs av exempelvis meningar eller stycken som är meningsbärande delar av texten. Nästa steg var att kondensera dessa meningar för att tydliggöra meningarna utan att innehållet ändras. Sedan skapades en kod för meningarna för att kunna belysa det innehåll som är mest relevant. Koderna jämförs sedan för att se vilka likheter och skillnader det finns och utifrån det skapades kategorier som övergripande beskriver textens helhet. Kategorierna har sedan abstraherats för att kunna lyfta innehållet till en högre nivå genom att skapa teman (Lundman och Hällgren Granheim 2012: 189-191). Dessa teman kopplar till studiens syfte, frågeställningar och teori. Tabell 3 visar ett utdrag ur en analys för att redogöra för processen.

Meningsbärande enhet	Kondensering	Kod	Kategori	Tema
Det vi får kasta i de bruna papperspåsar och det är skal och sump och sådana saker, men inte plast det tar vi i en annan påse.	Det som kan kastas i bruna papperspåsar är hushållssopor, plast ingår ej är	Matavfallet ses som hushållssopor, plast ingår inte	Materialets egenskaper	Syn på sopor
Miljön är ju det viktigaste, det kommer ju påverka barnbarnen, om vi förstör miljön för oss så är den ju ännu mer förstörd när de kommer och ska ha sitt sen	Miljön är det viktigaste och påverkar barnbarnen, vi förstör för dem	Kan ej förstöra för kommande generationer	Ansvar för kommande generationer	Ansvarsfördelning
Det känns rätt att försöka källsortera, så jag blir lite förbannande när jag ser på ställen där dom inte gör det	Känns rätt att källsortera, arg över ställen som inte gör det	Känslan att göra rätt är viktig, alla bör göra rätt	Att göra rätt	Moral och norm
Jag går ibland enbart för att slänga mina sopor, men ibland tar jag med dem på vägen, om jag till exempel ska gå en promenad.	Går ibland med soporna separat och ibland tas de med när personen ändå ska ut	Egen aktivitet eller i samband med annan	Integrering i vardagslivet	Rutin
Det hade varit skönt att ha en återvinning i sophuset. Då hade nog varit ännu lättare för fler tror jag	Skönt med återvinning i sophuset, lättare för fler	Återvinningen samlad på en plats	Tillgänglighet	Yttre faktor

Tabell 3: Utdrag ur innehållsanalysen av intervjuerna. (Källa: Kerstin Ellefsson)

Denna metod innebär att analysen av resultatet är en tolkning och beroende på vem som utför analysen kan olika tolkningar göras. Analytikern har en förförståelse för fenomenet som ska undersökas som inkluderar teoretisk kunskap, tidigare erfarenheter samt förutfattade meningar. Det är viktigt att vara medveten om sin förförståelse då tolkningen påverkas av den. Dock är det i princip omöjligt att vara helt objektiv i denna typ av analysmetod eftersom mycket av det som kan påverka tolkningen av texten sker omedvetet. Trovärdigheten i resultatet ökar om påverkningsgraden från analytikern är medvetandegjord. Giltigheten i analysen ökar om en noggrann beskrivning av urval och analysarbete ges samt om citat från intervjuerna presenteras. (Lundman och Hällgren Granheim 2012: 196-198). Forskarens subjektiva roll inom kvalitativa metoder gör att analyserna baseras på egna tolkningar vilket gör att resultatet i stor utsträckning bygger på forskarens uppfattning kring vad som är betydelsefullt. Kvalitativa innehållsanalys av kvalitativa intervjuer kan därför vara svåra att replikera vilket påverkar giltigheten (Bryman 2011:368–370).

4 Resultat

Resultatet anskaffades genom kvalitativa intervjuer med sex respondenter. Intervjuerna var semistrukturerade och därmed styrdes de till större del av respondenternas egna tankar och värderingar. Därefter analyserades materialet och resultatet av analysen presenteras i detta avsnitt. Resultatet är framtaget med hjälp av Lundman och Granheims (2012) metod för innehållsanalys och resulterade i sex teman. Resultatet börjar med en beskrivning av bakgrundsinformation om respondenterna för att få en bild av deras sociala förutsättningar, följt av hur deras sopstationer ser ut samt avståndet till närmsta återvinningsstation. Därefter presenteras av resultatet från analysen.

Respondenter från Norrstrand

Alla respondenter från Norrstrand äger sin egen lägenhet. Britta är 79 år och bor ensam, hon är pensionär, utbildningsnivån är likvärdig en gymnasieutbildning och äger en egen bil. Sverker är 75 år och bor ensam, han är pensionär, har en utbildningsnivå likvärdig med dagens gymnasieutbildning och äger en egen bil. Mia är 62 år gammal, hon är studerande på yrkeshögskola, bor ensam i sin lägenhet och har inte körkort.

Respondenter från Rud

Mikaela är en 34 årig kvinna som bor i hyresrätt hos Karlstads Bostads AB, KBAB, med sin man och tre barn. Hon är i dagsläget studerande på yrkeshögskola och har inte tillgång till bil. Fredrik är yrkesverksam inom kommunen, han bor ensam i en hyresrätt hos KBAB, är 27 år, har universitetsutbildning och egen bil. Malin är yrkesverksam inom kommunen. Hon är 36 år och bor i dagsläget i hyresrätt på en annan ort i Karlstad men flyttade dit nyligen efter att ha bott på Rud. Då bodde hon i en hyresrätt hos Stiftelsen Karlstadhus. Hon äger egen bil och har universitetsutbildning.

Alla respondenter har olika bakgrund vad gäller sysselsättning, boendesituation och ålder. Tre av respondenterna bor i hyresrätt och tre av dem i bostadsrätt. Endast en tredjedel av respondenterna är män. Utbildningsnivån är högre hos respondenterna som bor i hyresrätt jämfört med de som bor i bostadsrätt.

Återvinningsstation på Norrstrand

Bostadsrättsföreningen har två sophus som ligger i nära anslutning till bostäderna med möjlighet att sortera matavfall och övriga hushållssopor. De boende uppmanas via ett anslag att metall, plast, glas, kartong och tidningar ska sorteras i kärnen på återvinningsstationen som ligger mellan 200-300 meter bort. Där finns möjligheten att sortera plast, tidningar, kartong, metall, färgat och ofärgat glas samt klädinsamling.

Återvinningsstation på Rud

KBAB erbjuder sina hyresgäster ett sophus, mer likt en carport, där det finns möjlighet att sortera matavfall och övriga hushållssopor. 200-400 meter bort från respektive respondent, ligger en återvinningsstation där det finns möjlighet att sortera plast, tidningar, kartong, metall, färgat och ofärgat glas samt klädinsamling. Stiftelsen Karlstadshus har på flera platser i bostadsområdet ett inhägnat område som sopstation. Den ligger i anslutning till huskropparna, är utomhus och inhägnade med staket. Där finns containrar för papper, tidningar, matavfall, färgat och ofärgat glas samt restavfall. För sortering av plast och metall uppmanas de boende att själva ta hand om det och sortera på återvinningsstation. Närmaste återvinningsstation låg mer än 1000 meter bort från respondentens bostad.

Resultatets fem teman

Analysen resulterade i sex olika teman som presenteras nedan. Temat ”Moral och norm” berör respondenternas upplevda moraliska förpliktelser samt normer kring källsorteringen. ”Ansvarsfördelning” behandlar respondenternas syn på ansvar i frågan, vem som har ansvar och för vem eller vad de ansvarar för. ”Rutin” berör respondenternas livsstil, hur de har fått in källsorteringen i vardagslivet. ”Synen på sopor” handlar om respondenternas syn på avfall, hur de skiljer mellan olika typer av material och hur det påverkar deras källsortering. Slutligen presenteras temat ”Yttre faktorer” som handlar yttre påverkansfaktorer som respondenterna inte själva kan kontrollera över men som de upplever påverkar deras källsortering. Svaren från respondenterna blandas i de olika teman för att ge en likvärdig presentation av hur de diskuterat och tänkt kring samma ämne.

4.1 Moral och norm

Frågan om varför hon källsorterar hinner knappt ställas innan Mia utbrister ”Jag tycker att vi självklart måste dela upp soporna, det hör ju till miljöarbetet!” (Mia 2019-02-14). Hon minns att när hon var liten tyckte hon det var roligt att slänga ner soporna i sopnedkastet som fanns utanför lägenhetsdörren. Respondenterna är överens om att varje person måste göra sitt, om de inte skulle bidra med sin del skulle det kännas fel. Jorden, naturen och miljön måste tas om hand. Källsortering för dem handlar först och främst om att göra rätt. ”Det känns rätt att försöka källsortera, så jag blir lite förbannande när jag ser på ställen där de inte gör det”, säger Britta (2019-02-12). För majoriteten av respondenterna är källsortering nära kopplat till moralen, vad som är rätt och vad som är fel. När Britta ser personer som inte kastar rätt i sophuset brukar hon säga till. Vad som helst får inte kastas i sophuset det finns endast kärll för matavfall och övrigt hushållsavfall. Metall, plast, glas, tidningar och papper uppmanas de boende att gå bort med till den närliggande återvinningsstationen. Mikaela märker också att det förekommer slarv i området men upplever inte att hon kan diktera för andra hur de ska agera, hon vet vad hon vill, vad som känns bra och vad som är rätt. För henne handlar allt i slutändan om aktiva val och att göra ett aktivt val som är bra för miljön betyder mycket. Malin berättare att hon försöker påverka sina föräldrar, att de i dagsläget sorterar ut metall och glas men att hon försöker få dem att börja sortera ut även det andra. Mia känner så pass starkt för källsortering att hon oroar sig för hur det kommer bli i framtiden, när hon blir äldre och kanske inte orkar. Hon funderar mycket kring hur hon ska lösa det när hon inte är pigg och alert och orkar gå bort till återvinningsstationen, för det kommer alltid vara en självklarhet för henne att göra rätt för naturen så oron är att hon kanske måste flytta från sin drömlägenhet.

Britta tror hennes rätt och fel känsla har kopplingar till hennes uppväxt och generation, att den äldre generationen är mer laglydiga eftersom hennes uppväxt präglades av att lära sig skillnaden mellan rätt och fel. Både hon och Sverker som är i 70-års åldern känner sig personligen skyldig till att människor har agerat på ett sätt som lett till negativa konsekvenser för naturen. De upplever att de har bidragit till att miljön är förstörd idag, att förr kastades sopor lite varstans, att de bidrog till det beteendet och att idag är det just det vi har ont av. De anser därför att ingen i bostadsområdet kan påstå att de inte kan källsortera, de har så bra förutsättningar att det inte finns några godtagbara ursäkter.

När Mikaela flyttade hemifrån blev sopheringen en annan sak, det var inte längre att bara slänga ner dem i det magiska hålet i trapphuset utan det blev nu ett ställningstagande för hela samhället i sig. Idag känner hon dessutom att det är viktigt att föra vidare detta till sina barn. Hon blir glad när hon märker att de öppnar luckan och frågar i vilken låda det ska slängas, då har budskapet om att olika saker har olika plats i soplådorna nått fram.

Källsortering som kompensation är en syn som flera av respondenterna har. Britta, Sverker, Mia, Malin och Fredrik berättar att de inte lever helt miljövänligt i alla aspekter av sina liv. De har bil och kör den, de äter kött, de handlar inte alltid ekologiskt och flyger ibland, men de källsorterar ju. Handlingen blir en kompensation för det andra beteendet de har som de upplever är mindre miljövänligt. ”Det känns ju viktigt att man gör vad man kan. Nu åker jag bil till jobbet och det är en nackdel, så jag får försöka dra mitt strå till stacken med källsorteringen” (Malin, 2019-02-19). Respondenterna är eniga om att inte göra något för miljön är inget alternativ men att kompromisser måste göras kring deras val i vardagen.

Respondenterna är eniga om att det globala påverkar deras inställning till källsortering. Alla upplever i olika utsträckning att deras insatser har en koppling till den globala scenen. Britta och Sverker är de som känner starkast för detta. De upplever att situationen för andra människor påverkar mest, att deras handlingar gör att människor i främmande länder far illa. Att göra rätt är för dem en känsla som innefattar inte bara dem själv utan även människor över hela världen och kommande generationer som inte vuxit upp än. För Mia handlar det om att bidra till att förbättra samhället, främst ur lokalt perspektiv som Sverige, men även för miljön i stort. För Mikaela handlar det främst om att värna om miljön, det är den viktigaste aspekten av att källsortera. Därför gör hon det så noggrant hon kan, ända ner till minsta pinal. Hon ser också kopplingen mellan att hennes insats har global betydelse på ett sätt men motivationen kommer från att se till det lokala, att göra rätt för miljön, Karlstad och sig själv. ”Jag kan inte källsortera och tänka på Nicaragua, det går inte för jag är inte där. Jag måste tänka lokalt, snyggt och rent område, snyggt och rent Karlstad” (Mikaela, 2019-02-15). Något som Fredrik och Malin instämmer i, de gör rätt för naturen eftersom källsortering är en god gärning men den främsta motivationen ligger i att det känns bra för dem själva, att det blir en egoistisk handling som för en själv känns bra att utföra. Det blir för diffust att se till det globala och finna motivation där.

Fredrik som växte upp med en mamma som källsorterade och han skulle inte källsorterat idag om han inte varit uppvuxen med det. Han menar att miljön har hans mamma att tacka för att hon källsorterade. Normen idag är för honom är att soporna ska sorteras utifrån material. Han lärde sig redan från tidig ålder vad som var rätt och fel gällande hanteringen av hushållsavfallet eftersom hans mamma inte blev glad när det slängdes fel sak i fel låda. Sverker tycker att normerna kring miljöarbetet har förändrats och att uppmärksamheten kring vad som är bra respektive mindre bra för miljön ökar. Malin styrker detta då hon upplevde att normen ändrades i området hon flyttade till för många år sedan i en annan kommun började med källsortering. Hon har alltid sorterat ut metall och glas men en ny norm växte fram i området att alla fraktioner skulle sorteras och om alla andra sorterade skulle hon inte vara sämre.

Viljan att källsortera är viktig, vill en person källsortera så kommer denna person att göra det. Respondenterna uttrycker alla en vilja att källsortera och den kan grunda sig i olika saker. Om viljan finns går det mesta att lösa är en återkommande replik i samtalen. Respondenternas inställning till källsortering är starkt kopplat till deras miljöhänsyn. De återkommer ofta under samtalets gång att miljön är viktigt att värna om och att människor måste göra något för naturen. Allt en människa gör spelar roll oavsett om det är mycket eller lite, alla kan göra skillnad på ett eller annat sätt. Mia och Sverkers miljöhänsyn ökade i samband med deras yrken, att miljön integrerades i arbetslivet. Miljöhänsynen grundar sig ofta i att soporna ses som en resurs, ”jag bidrar med det jag kan, källsortering innebär ju faktiskt att vi återanvänder saker, att det kommer tillbaka till oss, det blir ju en vinning i det” (Mia 2019-02-14). Sverker känner även att uppväxten påverkar hans inställning till naturen, att han är så mån om att värna om natur och miljö eftersom han växte upp på landet. Han märker att miljöhänsynen påverkas av ny kunskap,

ju mer information han får om konsekvenser och effekter desto starkare blir han uppfattning om att han egna miljöhänsyn ökar.

Mia upplever att acceptans påverkade hennes syn på källsortering. Hon minns att det i början var väldigt höga trösklar för människor att börja sortera men i och med att acceptansen för att sophantering var annorlunda minskade motståndet. Mikaela försöker tänka efter redan innan vad hon faktiskt tar in i hemmet, att minska mängden som kommer in leder till en minskning i mängden som sedan ska ut. Britta tycker nya saker är roligt och försöker att se det positiva snarare än det negativa kring nya saker. Hon ser det inte som ett hinder att behöva gå ut utan upplever det istället som ett tillfälle att komma ut och röra på sig. Hon nämner motionen flera gånger under samtalet, att trots att hon kan tycka att det är många kartonger till varorna och att det gör att hon måste gå till återvinningsstationen ett par gånger i veckan så är det mer positivt med motionen än negativt med mängden avfall. Hennes positiva attityd gör att hon skapar sina egna förutsättningar att lyckas med källsorteringen.

Det klart, de här som bygger nytt nu de bygger ju in sådana här fack för grejer där de kan sortera. Här får man ju fixa själv hur man ska ha, men det är ju inte svårt att fixa. Det är ju enkelt att hämta bruna påsar och att fixa en hink eller två (Britta, 2019-02-12).

Mikaela upplever att många personer har en bild av hur källsortering ska gå till. Hur lösningarna hemma ska vara fina och organiserade och att det kan vara svårt att överkomma om en person inte känner att denne når upp till de egna förväntningarna.

Man ser alla fina bilderna på alla fina lösningar, och det funkar inte alltid. Jag har pappkassar och det ser inte snyggt ut med det funkar. Har man en bild av hur det ska vara då vill man inte dra igång något förrän man varit på IKEA och köpt den och den backen, när man egentligen bara kan tuta och köra” (Mikaela, 2019-02-15).

Sammanfattning

Moralen är en viktig faktor för alla respondenter, alla upplever att källsortering innebär att göra rätt. Rätt för naturen, rätt för kommande generationer, rätt för sin egen skull och sitt närområde eller rätt för människor världen över. Malin, Mikaela och Britta känner även att de vill sprida budskapet till andra, få fler att börja, öka eller lära sig om källsortering. Alla respondenter anser att de ska göra vad de kan för att göra en skillnad för miljön vilket för dem ofta landar i kompensationsstrategier. Att bidra till en bättre miljö genom källsortering kompenserar för andra mindre miljövänliga beslut i deras vardag. Vissa av deltagarna känner att de måste se till det lokala perspektivet mer, att insatsen är bra för Karlstad eller Sverige medan andra påverkas mer av att ha inställningen att det påverkar även globalt.

Majoriteten av respondenterna anser att källsortering är enkelt. Normen hos dem är att alla kan dra sitt strå till stacken och det en individ gör påverkar på ett eller annat sätt. Vissa har en positiv inställning till det mesta i livet och kopplar ihop avfallshanteringen med positiva associationer, andra nöjer sig med att tycka att det är bra för naturen och att miljön ska värnas om.

4.2 Rutin

Sverker, Britta, Mia och Malin började alla källsortera som konsekvens av att sophanteringen där de bodde ändrades, att sopnedkassen försvann och ersattes med sophus där sortering uppmanades. Fredrik växte upp med sortering och Mikaela började sortera självant när hon flyttade hemifrån.

Respondenterna upplever att rutin är en viktig aspekt inom källsortering, att få in beteendet som en vana så de slipper tänka på det. Mia, Britta, Sverker, Malin och Mikaela upplever att rutinen gör källsorteringen enkel, de slipper tänka på det när det ska göras eller hur det ska göras. Innan rutinen fanns kände de att källsortering var omständlig men vanan gör att de i dagsläget inte ens reflekterar kring huruvida det är svårt eller enkelt med källsortering, det bara är. För flera av dem upplevdes det som svårt att få till det praktiska kring det, när det skulle slängas och hur förvaringen hemma skulle gå till. När en ny vana skapades kring detta och de fick in rutinen kring den praktiska aspekten av källsortering försvann det praktiska som hinder. De upplevde att det handlar om att se till sin egen situation och utifrån det skapa sina egna förutsättningar för att kunna få in källsortering som en rutin i vardagslivet.

Jag tyckte det kändes som man sprang hela tiden. Själva sophuset låg inte så långt bort men man skulle ju gå dit och ha med sig allting. Så just släpandet på saker kommer jag ihåg, först skulle man släpa hem det man handlade och sen släpa iväg med soporna. Så innan man accepterade det var det krångligt. Men sen kom jag på att jag tog soporna på väg till jobbet, då var det på vägen till busshållplatsen. Då blev jag av med det, jag var mer trött på kvällen när jag kom hem från jobbet. För innan kunde man ju bara gå ut och slänga ner det i sopnedkastet, oavsett morgon eller kväll (Mia 2019-02-14).

Vanor kan, enligt Mikaela, skapas genom att börja med en sak i taget. Hon anser att det inte går att göra allt på en gång, att förändringen måste ske stegvis. Det handlar alltså om att börja med en ny vana och sedan bygga på den. När rutinen finns kring sorteringen upplevs det inte som ett problem eller hinder i vardagslivet längre.

Malin upplever att sedan hon flyttade från Rud har det blivit mycket lättare att få in ordentliga rutiner kring sin avfallshantering. När hon bodde på Rud fick hon samla på sig plast och metall eftersom det inte fanns möjlighet att sortera detta vid sopstationen. När hon tröttnade på att ha det hemma så flyttades det till bilen och där kunde det sedan ligga i några dagar tills hon hade tid eller möjlighet att stanna vid en återvinningsstation. Hon upplevde detta som väldigt osmidigt och att det inte fanns utrymme för att skapa en rutin kring hanteringen av de två fraktionerna när de väl skulle lämnas. Det fanns en vana att sortera ut materialet hemma men när det skulle vidare sedan blev det ett projekt. I dagsläget kan hon sortera även metall och plast i sitt sophus vilket hon tycker är oerhört smidigt. Allt hon har förbrukat kan hon i dagsläget samla på sig och gå och slänga det. Ingen planering eller tillgång till bil krävs längre för att slänga metall och plast.

Fredrik är den enda respondenten som inte har rutin på hela ledet i källsorteringen. Han har rutin på sorteringen av materialet hemma, men han saknar rutinen kring att få iväg materialet till återvinningsstationen. Det gör att han ägnar en del tankeverksamhet kring det, att det känns jobbigt med källsortering och att han inte gillar att ha påsarna med kartong ståendes någonstans i lägenheten. För honom är avsaknaden av rutin en faktor som påverkar hans syn på källsortering eftersom han upplever att det blir ett projekt att ta hand om det. ”Jag skulle kunna bli bättre på att gå iväg med det oftare så det slipper bli ståendes så man blir trött på det. Får

man in vanan tänker man inte på det på samma sätt” (Fredrik, 2019-02-18). Han upplever idag att det inte finns utrymme för att få in en rutin i hanteringen av det sorterade materialet. Det är stressigt på morgonen att komma iväg till jobbet och på kvällen är han ofta trött när han kommer hem. De vanliga soporna, matavfallet och övrigt hushållsavfall, går han iväg med på kvällen om det behövs men då orkar han inte gå iväg till återvinningsstationen för att slänga resterande material. I dagsläget ser han inte att det kommer ske en förändring i vanemönstret inom den närmsta framtiden även om han tror att det skulle underlätta för honom så han slipper irritera sig på påsarna där hemma.

Sverker har sorterat i snart 20 år så idag går det per automatik att göra det. Innan han flyttade till bostadsrättsföreningen bodde han i ett område som främjade källsortering. Dock fanns det endast sopnedkast i nya bostaden men han förklarar att vanan av att källsortera fanns ju redan där. Den följde med i flytten även om det inte fanns sopsortering i sophuset. Han säger att matavfallet hamnade i övriga hushållssopor eftersom det inte fanns någonstans att sortera det, men att övriga fraktioner sorterades ut ändå.

Jag var ju igång redan innan, men det fanns ju förut ett sopnedkast så det var där det övriga hamnade, men då hamnade ju matavfall i det övriga också. Så skillnaden är väl matavfallet, jag sorterade ändå ut det andra (Sverker, 2019-02-12).

Gemensamt upplever de att källsortering inte tar längre tid än att slänga alla sopor i en och samma påse. Malin menar att hon spenderar mindre tid åt att slänga sopor idag jämfört med innan eftersom hon behöver gå till sophuset färre gånger nu. Hon tycker det var enkelt att börja sortera mer noggrant. Tidigare sorterade hon ut metall och glas vilket gjorde att övergången till övriga fraktioner var enkel. Hon upplever inte att källsortering tar någon extra tid, nästan tvärtom.

Jag kan tycka att slänga för mycket i hushållssoporna gör ju att jag måste gå och tömma den varje dag typ och det blir ju inte så smidigt. För det är ju ändå så att förpackningar tar ganska stor plats i soppåsen (Malin 2019-02-19).

Flera av respondenterna lyfter att det är viktigt att skapa rutin genom att hitta vägar som passar för varje individ själv. Personer ska inte ha så höga förväntningar på sig själv eller sätta för höga mål utan att istället ta situationen för vad den är och nyttja den på bästa sätt utifrån egen kapacitet. Mikaela menar att det är okej att se till det själviska i det om det är vad som krävs för att börja källsortera. Att alla inte måste se källsorteringen och sin egen insats utifrån det globala perspektivet utan att den egoistiska jag-gör-det-för-jag-mår-bra känslan är en helt accepterad motivator också. Hon anser att om en person blir stolt av att källsortera ska denne hålla fast vid det och inte känna att den måste inkludera andra människors välmående i det. Dock tror hon att det är bra om en känsla av tillhörighet finns, att känna att jag är en del av Karlstad, Karlstad är en del av Sverige och att Sverige är en del av världen. Hon anser att tillhörigheten bidrar till ett nytt perspektiv kring att känna stolthet och bli en del i en enhet. Fredrik upplever också att han måste se till den själviska aspekten av källsortering för att det ska bli av. Han gör det mer för sin skull eftersom han vet att den handlingen innebär en något positivt för miljön. Det är en aktivitet han inte behöver blanda in andra i utan kan utföra på egen hand även om han egentligen önskar att det inte fanns sopor överhuvudtaget. Resultatet visar att bland de respondenter som har en rutin kring sitt källsorterande så upplevs det inte som något problem att göra det. Det är enkelt, går snabbt och det funderas inte nämnvärt över det. Det har blivit en livsstil, en del av deras vardagsliv. Fredrik däremot har inte hittat en rutin än som han är bekväm med. Han

upplever att det är jobbigt med källsortering och en stor del av det grundar sig i att rutinen för hanteringen av det sorterade materialet saknas.

Sammanfattning

Alla respondenter tar upp rutinen de har fått gällande sin källsortering. Att utan den har de tidigare upplevt det som jobbigt eller omständligt att sortera ut materialet men att rutinen gör att källsortering inte upplevs som ett projekt utan det blir en del av vardagslivet. Fredrik som saknar rutin på att gå iväg med sitt sorterade material till återvinningsstationen upplever att det gör källsorteringen jobbig och att han ofta tänker på det.

4.3 Ansvarsfördelning

Vem är det som ansvarar för källsorteringen, ligger det på individnivå eller är det samhällets ansvar? För vem eller vad är ansvaret riktat mot?

Miljön, människor i andra länder och kommande generationer är de främsta objekten som ansvaret är riktat mot. Respondenterna menar att vi har bara en jord och att den ska räcka för att tillgodose kommande generationers behov likväl som den tillgodoser våra behov idag. De anser att deras val och agerande påverkar miljön som kommande generationer ska växa upp i, ”om vi förstör miljön för oss så är den ju ännu mer förstörd när de kommer och ska ha sitt sen”, (Britta, 2019-02-12).

Ansvaret för att källsortera ligger på alla människor. Respondenterna är överens om att alla har ett ansvar att göra sin del, att göra vad de kan. Gemensamt i alla samtalen trycker respondenterna på att alla miljömedvetna val spelar roll. Att alla individer kan göra skillnad på ett eller annat sätt eftersom alla har olika möjligheter och förutsättningar för det. Flera av dem ser det som sin uppgift att inte lämna över en förstörd värld. ”Om alla bidrar med en liten del så blir det ju jättestort. Man står ju inte ensam med det” (Mia 2019-02-14).

Mikaela menar att det även är hyresvärdens ansvar att främja källsortering hos de boende. De måste visa sin ståndpunkt för miljön och skapa förutsättningar för de boende att kunna källsortera på önskat vis. Hon menar att KBAB, som är hennes hyresvärd, visar sin inställning till källsortering genom att göra ändringar som främjar de boendes sorteringsvanor. ”KBAB som jag bor hos, dom visar ju sitt motto genom att göra ändringar som främjar sortering” (Mikaela, 2019-02-15). Malin delar Mikaelas syn på hyresvärdens ansvar. Hon upplever att de måste ta sitt ansvar för att det ska vara enkelt och trevligt att källsortera. Hon berättar om Rud där Stiftelsen Karlstadshus var hyresvärd. Där stod containrar som utgjorde sopstationen som upplevdes som väldigt ofräscht då det mer ofta än sällan låg matrester vid sidan av kärlden som fick sällskap av möbler och gamla tv-apparater. Hon kände att grannarna inte var noga med att källsortera när hon såg detta och upplevde att hennes egen motivation till det sjönk. I det område hon bor i nu är det mycket trevligare och fräschare soprum. Det är inomhus och det finns kärll för alla fraktioner. På Rud var sophuset utomhus och inramat med ett plank. Hon tror att utomhus aspekten gjorde att fler slarvade, att det är en annan känsla att gå in i ett rum och slänga sina sopor jämfört med stora containrar utomhus. På Rud var det tydligt att ansvaret i större utsträckning lades på de boende. Vid inflyttning fick de ett informationsbrev att fraktionerna plast och metall är hyresgästens eget ansvar att sortera. Närmaste återvinningsstation ligger cirka 1000 meter bort vilket på ett sätt förutsätter att bil är nödvändigt för att ta sig. Malin upplevde att det inte var många som tog det ansvaret, alla i området hade inte bil och hon har svårt att tro att folk väljer att ta soporna med sig på bussen.

Britta och Sverker menar att kommunen måste möta upp och ta sitt ansvar. De måste hantera materialet rätt annars upplever de att motivationen påverkas negativt. Deras ansvar tar slut när de lämnar materialet på återvinningen och kommunens ansvar tar vid. Det är bland annat kommunen som skapar incitament för privatpersoner att sortera.

Förr, det här var ett bra tag sen, såg man att de tömde soporna i samma... ska vi då verkligen hålla på att sortera när det i slutändan ändå hamnar i samma. Varför ska vi göra detta om inte kommun gör det? Men nu känns det mycket bättre, de tar mer ansvar idag. Hade det fortfarande varit på den banan, då hade jag nog inte källsorterat (Britta, 2019-02-12).

Mikaela däremot anser inte att det egna ansvaret minskar om inte kommunen följer upp, tvärt om nästan. Hon känner ett starkare ansvar att ta ställning, att genom statistiken visa att intresse för sortering finns genom att fortsätta med sin källsortering. Hon förstår att motivationen kan tryta hos många, men hon är starkt troende på statistikens makt och tycker därför att det är viktigt att genom den visa vad hon som invånare i Karlstad vill. Dock upplever hon att kommunens ansvar ligger i att skapa förutsättningar för privatpersoner att kunna källsortera. Hon menar att i och med att Karlstad har möjlighet att ta hand om matavfallet och göra biogas av det så investerar de i hanteringen av det vilket gör att privatpersoner får möjlighet att bidra med sitt matavfall. Malin berättar att hon märker skillnad mellan olika kommuner som hon bott i. Initiativtagandet i Karlstad skiljer sig från tidigare kommun. Hon anser att kommunen ska vara ledstjärnan, men om de inte har en ordentlig källsortering på den kommunala arbetsplatsen, vad visar det för ansvarstagande egentligen? På hennes arbetsplats skiljer de endast på matavfall och restavfall, men kärll för glas, metall, papper eller plast finns inte.

Mia upplever att det blir väldigt mycket förpackningar hemma hos henne trots att hon bor ensam. Hon tar ofta upp just det faktum att många varor är överdrivet paketerade. Hon förstår inte varför tandkrämstuben måste ligga i en kartong och känner att sen hon började källsortera har hon börjat uppmärksamma detta allt mer i affärerna.

Jag tycker att man skulle vilja ha steget att handlarna börjar kontrollera i sin verksamhet vad man kan plocka bort, det finns så mycket som är onödigt. Det är helt galet, det blir slöseri. Så då har vi först slösat där, sen kommer det hem till oss och sen ska vi gå iväg och källsortera det, så återanvänds det såklart, men det blir lite moment 22 över det hela. Där tycker jag att samhället skulle ta lite större ansvar från den sidan (Mia 2019-02-14).

Mia anser att ansvaret även ligger hos ägarna av mataffärerna och även producenterna av varorna. Hon upplever att samtidigt som alla vet att det är bra att källsortera så underlättas det inte från alla håll. Det är inte bara individernas ansvar att ta hand om det utan det borde ligga i intresset hos samhället att minska mängden material som ska källsortera.

Fredrik anser att det i slutändan är lagstiftarna som har det yttersta ansvaret att strukturera upp mer, att det ligger på dem att få fler människor att börja med källsortering.

Sammanfattning

Respondenterna upplever att ansvaret för källsortering finns på alla samhällsnivåer. Individerna har ett ansvar gentemot miljön, andra människor eller kommande generationer, de ansvarar för att sitt hushållsavfall i största möjliga mån sorteras. Hyresvärden har ansvaret att visa vilken riktning de vill ta, kommunen har ansvar att ta hand om materialet på rätt sätt, affärerna har

ansvar att påverka producenterna genom sina inköp och regeringen har ansvar att strukturera upp mer. Medparten av deltagarna känner att det egna ansvaret minskar om kommunen inte tar över ansvaret när avfallet ligger sorterat i respektive kärl på återvinningsstationen. Mikaela däremot upplever det då som hennes ansvar att visa att det finns ett intresse genom att fortsätta sortera för att kunna synas i statistiken.

4.4 Syn på sopor

Resultatet visar att vissa saker som kan källsorteras slängs som restavfall, beroende på vilken typ av material det är. Även typen av ”kladd” som sitter kvar på materialet påverkar villigheten att ta hand om det och sortera det. Alla respondenter har en väldigt teknisk syn på ordet källsortering. De förknippar ordet med själva sorteringen av material hemma och på återvinningsstationen.

Då tänker jag på själva uppdelningen av soporna, med glas, papper, mat, hushållssopor för sig, själva uppdelningsproceduren. Det förs ju bort utanför men jag gör ju en form av källsortering när jag lägger dem i de olika avfallsbehållarna som jag har (Mia 2019-02-14).

Hushållssopor ses som matavfall och övrigt hushållsavfall av de flesta, spontant räknar de inte in material som plast, metall, glas eller papper i det. Brittas definition av det är ”det vi får kasta i de bruna papperspåsar och det är skal och sump och sådana saker, men inte plast det tar vi i en annan påse” (Britta, 2019-02-12). Endast Mikaela och Fredrik gör reflektionen att allt som kommer in i hushållet som sedan ska ut räknas som hushållssopor, de gör ingen spontan skillnad mellan olika material i den aspekten utan snarare på storleken, båda konstaterar att möbler och liknande inte räknas som hushållssopor.

Man skulle kunna tänka att det är allt som man ska slänga på något sätt, som kommer från hushållet. Inte större saker som möbler och så, det räknar jag inte som hushållssopor, det måste man ju åka till tippen med (Fredrik, 2019-02-18).

Källsortering är för respondenterna ett återbruk. Anledningen till att sorteringen sker är för att materialet kan användas på nytt. De anser att beteendet ger en vinning tillbaka, att de på ett eller annat sätt drar nytta av att källsortera genom att minska förbrukningen av jordens resurser. De ser avfallet som en resurs. Det som hindrar respondenterna från att källsortera allt är om materialet i fråga är för uttjänt och inte går att reparera, om det är smutsigt och vilken typ av smuts det är samt vilken typ av material avfallet består av.

Det är väldigt sällan vi slänger saker för att de är för smutsiga eller kladdiga. Men det klart, någon gräns måste man ju faktiskt ha, nu när jag tänker på det. Sådant som är beyond repair de åker ju faktiskt ner i de vanliga soporna (Mikaela, 2019-02-15).

Även typen av material påverkar upplevelsen av om det är godkänt att slänga i övriga hushållssopor eller inte. Britta känner att plast inte försvinner på samma sätt som matavfall och därför kan det inte ses som hushållssopor. Undantag kan hon göra med tunn plast som fryspåsar som ibland slängs men allt annat sorteras bort. För Sverker är det inget alternativ att skölja rent en smutsig plastpåse men han är noga med att skölja ur glas och plåtburkar och på frågan om de också slängs om det finns smuts kvar så svarar han ”det händer väl att det kan finnas något kvar men det går till återvinning” (Sverker, 2019-02-12). Han skiljer på tunn plast och glas när det gäller vad som får eller inte får åka ner i övriga hushållssopor. Även Fredrik skiljer på typ

av material, Glas känns fräschare än plast, hårdplast känns fräschare än tunn plast. Han gör kopplingen att om det är något som varit en behållare känns det renare även när det blivit avfall.

Sverker och Malin skiljer på innehållet i materialet som avgörande för om det sorteras eller inte. De vill inte ha smutsiga förpackningar liggandes i sina återvinningskärl hemma då det kan börja lukta och kännas ofräscht. Malin säger ”jag sorterar inte kladdiga paket, typ köttfärspaket och så, det brukar jag slänga i vanliga hushållssopor så det fuskar jag lite med” (Malin, 2019-02-19), men det är skillnad på vilket typ av kladd det är. En crème fraiche burk kan hon diska ur med diskborsten för att göra ren men hon skulle inte göra samma med ett paket köttfärs, då skulle diskborsten bli ofräsch.

Flera av respondenterna anser att avfall är starkt förknippat med smuts, klet och lukt. Sopor ser inte så snygga ut, det är inget människor vill ha i sina liv, det är något personer vill bli av med så snabbt som möjligt. Mikaela tror att det en person har med sig sen tidigare kan påverka bilden denne har av sophantering. Om det alltid luktar illa och varit äckligt i sophuset förknippas den känslan även till soppåsen i handen utanför soprummet. Mia anser att om de negativa associationerna som är kopplade till sopor kunde ändras, kanske fler skulle se på dem som en resurs istället för något som är jobbigt, otrevligt och smutsigt. Att ändra förpackningen på konceptet sopor, avfall och källsortering kanske skulle få fler att inte uppleva det som något ofräscht och oönskat utan istället se det som en del i livet och något av värde. ”Kanske skulle man byta ut ordet till något trevligare, för det är så starka negativa associationer till att det är smutsigt och geggigt med sopor, jag tror man måste hotta upp det lite” (Mia 2019-02-14). Fredrik skiljer mellan större och mindre sopor, större saker som körs till tippen är fräschare än mindre saker som ska ner i hushållssoporna, de känns mer orena. Malin anser dock att de soporna som inte luktar, rinner eller är kladdiga kan gott tas om hand på rätt sätt.

Sverker ser överlag inte sopor som något orent och i det privata hemmet är det inga problem om hans egna sorteringskärl står framme men kommer det besök vill han att det ska rensas undan. Han ser det nästan som en fördel att ha det framme för det skulle påminna honom att vara mer noggrann med att platta ihop kartongerna ordentligt. De övriga respondenterna vill inte ha dem ståendes framme oavsett om de är själva hemma eller har besök.

Sammanfattning

Vilken syn respondenterna har på avfallet kan bero på vilket typ av material det består av, hårdplast ses som mer rent än mjukplast, glas ses som mer rent än hårdplast och plåtburkar ses som mer rent än plast. Materialet som ska återvinnas ska heller inte vara ofräscht eller lukta, därför slängs förpackningar med köttrester i medan burken med crème fraiche diskas ur. Generellt är synen på avfall antingen att det är en resurs, att det finns en vinning i det och då minskar upplevelsen av att det är ofräscht. Är det förknippat med klet, kladd, rinnighet och lukt är avfall inget som ska finnas i ens liv helst, det ska bort så fort som möjligt.

4.5 Yttre faktorer

Resultatet visar att det finns aspekter som helt eller till viss del ligger utanför personerna men som påverkar deras motivation till att källsortera.

Britta, Sverker, Mia och Malin började källsortera i och med att sopnedkassen stängdes igen och de nya sophuset som byggdes främjade källsortering. Mikaela började sortera på eget bevåg och Fredrik är van vid den sophantering som sedan barnsben.

Mia upplever att sopsorteringen känns antik trots att miljöfrågor idag är så pass aktuella, att utvecklingen inte har skett i samma takt som forskningen kring det. Hon anser att återvinningskärnen skulle kunna vara närmre och bättre utformade för att minska avståndet, för att det ska kännas trevligare och för att det inte ska påverka närliggande omgivning på ett negativt sätt. Dock är hon hoppfull, när hon jämför med hur det såg ut för 10-20 år sedan känner hon att det finns utrymme och framförallt möjlighet till förbättring kring de tekniska aspekterna.

Mängden avfall är en faktor som påverkar. Majoriteten av respondenter berättar att det blir mycket avfall oavsett om de är ensamhushåll eller fler. Malin är den enda som upplever att mängden avfall minskat i och med att vändorna till sophuset har minskat per vecka. Mia önskar att det blev en förändring i mängden som ska sorteras och tror det finns lösningar kring utformningen och paketeringen av varorna som säljs.

Jag kan ju tycka själv men herregud är det fullt igen? Men så tänker man, om man köper en bok från Adlibris då kommer de ju i en kartong. Hur är det då i en familj? Säg att du är fyra personer, då blir det ju mer komplicerat, då skulle det fyllas på en dag (Mia 2019-02-14).

Malin upplever att återvinningsstationerna gärna får vara pedagogiska eftersom det skapar känslan av enkelhet, att källsortering inte är något svårt. Hon berättar om färgsystemet som fanns i kommunen hon bodde i tidigare. Det var olika färg på påsarna beroende på vad som skulle slängas där vilket gjorde hela processen lättbegriplig. Hon anser att hon snabbt lärde sig vad som skulle sorteras vart.

För Britta, Sverker, Mia och Fredrik finns det inte möjlighet att sortera plast, metall, glas, papper och tidningar i sophuset utan de måste sortera dessa fraktioner på en återvinningsstation. Så för dem är det viktigt att återvinningsstationen ligger nära. Hade den varit längre bort hade bil krävts för att kunna sortera sitt avfall. Dock upplever alla att fler skulle källsortera om det fanns kärn för de övriga fraktionerna i samma sophus. De menar att dit måste alla gå med sina sopor och då är det enklare att ta med en påse med utsorterat plast samtidigt. Även om de har nära till återvinningen så blir det ett extra moment att ta sig dit och att öka tillgängligheten ytterligare skulle reducera de hinder som annars kan minska källsorteringsgraden. Mikaela som inte har bil skulle ta sig iväg ändå, hon anser att det går att ordna. Hon är dock tacksam att återvinningen ligger på vägen till arbetet och bussen eftersom det underlättar i vardagen. Infrastrukturen gör det enkelt att ta hand om det sorterade materialet. Respondenterna är eniga om att de yttre förutsättningarna skapar möjlighet för privatpersoner att börja källsortera.

Mamma bodde ju bra, där hade dom en återvinningsstation typ i sitt hus alltså där de slängde sopor jämt. Det är ju smidigare, så det inte blir så mycket hela tiden, så det hade varit skönt att ha en återvinning i sophuset. Då hade nog varit ännu lättare för fler tror jag (Fredrik, 2019-02-18).

Fredrik som inte är så ofta iväg till återvinningsstationen menar att det skulle för honom innebära att alla fulla påsar hemma i lägenheten skulle försvinna, att han i samband med de andra soporna kan ta med sig en påse av plast och slänga samtidigt. Han menar att det skulle kännas enklare att utföra källsorteringen när det blir nära på riktigt och att han skulle bli mer noggrann med sin återvinning om det låg i samma sophus. Sverker berättar om tiden då han flyttade till bostadsrättsföreningen, då fanns det bara ett sopnedkast och ingen sortering av matavfall och övriga hushållssopor i sophuset. Förutsättningarna ändrades men i och med att det låg en återvinningsstation så nära kunde han fortsätta sortera ut de övriga fraktionerna eftersom vanan fanns hos honom sedan innan att sortera ut de olika fraktionerna.

Malin som upplevt hur det är att ha både nära och långt till återvinningsmöjligheter anser att tillgängligheten påverkar. Hade hon inte haft bilen hade hon inte varit lika noggrann med sorteringen och fått be sin mamma och pappa om hjälp med att köra bort grejerna. För henne var det stor skillnad i utformningen av sopstationen också. På Rud stod det containrar utomhus som var inhängande med ett staket. Där var det ofräscht och hon tror att utformningen påverkade känslan, att det är enklare att inte bry sig och att slänga utanför när det är utomhus och ser otrevligt ut redan från början. I sitt nuvarande bostadsområde är sophuset inomhus och där är det inte ofräscht att gå och slänga. I och med att hon har hund var hon ofta ute på promenader runt omkring på Rud och märkte tydliga skillnader mellan områdena som ägdes av olika hyresvärdar.

Det ser fräschare ut där som KBAB har det. Sen kanske det finns folk som slänger annat skräp där också men det känns inte som det finns lika stor möjlighet att typ ställa en soffa där som man gjorde vid de här containrarna (Malin, 2019-02-19).

Hon fortsätter och gör kopplingen att sopstationerna såg olika ut eftersom hyresvärdarna är olika måna om bostadsområdenas yttre överlag. Hon upplevde att husen hos KBAB ser fräschare ut, att deras områden var välskötta med klippt gräs och ansade buskar. Hennes eget område som Stiftelsen Karlstadshus äger kändes inte lika omskött.

När buskar inte är klippta, gräsmattan ser sådär ut och det sticker upp gräs genom asfalten så tror jag folk bryr sig mindre. Hade det varit mer uppstyrt så tror jag folk hade brytt sig mer och det speglas ju i alla aspekter kring boendet. Det påverkar ju de boendes motivation till att själva bry sig, om inte ens hyresvärderna tycker det är viktigt så kan man ju känna själv att det är strunt samma (Malin, 2019-02-19).

Sammanfattning

Gemensamt för medparten av respondenterna är att de började källsortera i och med att området de bodde i införde källsorteringssystemet. Flera av dem lyfter vikten av att ha nära till återvinningen, gärna att det ska ligga på vägen till andra aktiviteter. Den upplevda känslan av återvinningsstationen är också viktig, huruvida det känns fräscht eller ofräscht att vara där samt att strukturen på den kan främja eller reducera oönskat beteende som nedskräpning.

5 Diskussion

5.1 Metodreflektion

Den ursprungliga idén att undersöka drivkrafterna hos personer med olika etnisk bakgrund gick inte att genomföra och en ny inriktning skapades utifrån de förutsättningar som fanns. Studien ämnade undersöka vilka drivkrafter som finns hos personer som källsorterar i sitt hushåll samt att undersöka vilka aspekter som kan påverka möjligheten att kunna använda dessa.

Att ha kvalitativa intervjuer som metod för datainsamling gav möjligheten att studera respondenternas motivationsfaktorer för källsortering. Med intervjun fick jag förståelse för deras tankar och värderingar kring sin avfallshantering i hushållet. Att använda en kvantitativ metod som alternativ metod hade inte gett likvärdiga resultat. Vissa teman hade gått förlorade då resultatet av analysen inte visade det förväntade. Respondenternas möjlighet att själv påverka innehållet minskar med kvantitativa metoder vilket gör att resultatet i större utsträckning hade formats utefter mina förutfattade meningar. Dock kan kvantitativ enkätundersökning varit en främjande metod för min ursprungliga idé. Fler nysvenskar kanske hade upplevt det som enklare att svara på en enkät jämfört med att ställa upp på en djupintervju eftersom många upplevde att språket var ett hinder. Dock hade detta inneburit en studie som krävt ett större antal respondenter för att kunna få generaliserbara resultat, det kan i sin tur varit svårt att få tag i ett tillräckligt stort antal respondenter för att urvalet ska kunna ses som representativt.

Valet av att ha semistrukturerade intervjuer fungerade bra. Metoden valdes eftersom studien ämnade undersöka hur respondenterna kände, tänkte och upplevde kring möjligheter och hinder inom källsortering av hushållsavfall. I största möjliga mån ville jag att respondenterna skulle styra samtalet och därmed bättre nå fram till vad som upplevdes som viktigast för dem. Detta främjades genom att inledningsvis ställa öppna frågor som utvecklades med följdfrågor utifrån respondenternas svar. Dock resulterade det i att frågorna och ordningsföljden på dem skiljdes åt mellan intervjuerna. I och med att detta var första gången jag höll intervjuer var semistrukturerade frågor bra, intervjuguiden gav en ram för vad som skulle vara med i intervjun men öppnade samtidigt upp för andra frågor beroende på hur respondenten lade upp samtalet. Det kan vara så att min oerfarenhet av att hålla en intervju innebar att jag påverkade resultatet genom omedvetet ledande frågor eller att ha förbisett viktiga frågor. Hänsyn måste även tas att respondenterna ställde upp på intervjun av olika anledningar. Två av dem uttryckte att de ville vara hjälpsamma, två av dem tyckte ämnesområdet var intressant och två av dem tyckte det var ett roligt med ett annorlunda avbrott i vardagen.

Trovärdigheten och generaliserbarheten kring resultatet av denna studie kan diskuteras. Då studien fokuserat på två bostadsområden i Karlstad kommun och baserats på endast sex intervjuer är resultatet inte representativt då för få intervjuer har ägt rum. Dock kan resultatet påvisa tendenser som finns vilka kan vara värda att forska vidare kring för att förstå mekanismerna bakom en människas val att källsortera. Trovärdigheten av resultatet ökar då en noggrann redogörelse för processens gång har getts. Dock kan forskaren subjektiva roll påverka resultatet vilket minskar trovärdigheten.

5.2 Hinder och möjligheter inom källsortering

Den främsta drivkraften att källsortera är att människan vill göra rätt för sig, för andra människor och för naturen. Alla respondenter lyfte tidigt i samtalet att källsortering är att göra rätt, återkomsten av detta under samtalets gång visar deras upplevda moraliska förpliktelser. Det finns olika aspekter som påverkar möjligheten att kunna använda sin drivkraft och av de som kom fram under intervjuerna var rutinen den viktigaste. Respondenterna var eniga kring att källsortering måste vara enkelt och en del i vardagslivet genom att bli en vana och rutin, annars genomförs det inte. Dock visade det sig finnas faktorer som påverkar möjligheten att skapa rutin kring källsorteringsbeteendet. Dessa är bland annat ansvarsfördelningen, en individs syn på sopor samt yttre faktorer som påverkar som ligger utom deras kontroll.

5.2.1 Sociala förutsättningar

Respondenterna hade olika sociala förutsättningar gällande ålder, kön, utbildningsnivå och boendesituation. Respondenternas ägandeform av sin bostad, påverkade inte deras källsorteringsvanor eftersom alla sex respondenter, hyrestagare eller bostadsrättsägare källsorterade. Detta visar att ägandet av den egna bostaden, i denna studie, inte är en viktig aspekt som tidigare forskning visat.

Mia och Mikaela är studerande på yrkeshögskola, Sverker och Britta är pensionerade med utbildningsnivå likvärdig dagens gymnasium och Fredrik och Malin är yrkesverksamma, båda med universitetsutbildning. Detta visar att respondenterna från Rud har en högre utbildningsnivå än respondenterna från Norrstrand. Trots detta är alla sex noga med sin källsortering, även om den skiljdes något i detaljnivå.

Respondenterna från Rud var yngre än respondenterna från Norrstrand men resultatet visade att det inte fanns några större skillnader kring deras källsorteringsvanor. Däremot kunde skillnader i motivationen utrynas. Fredrik som var den yngste respondenter var även den som stack ut mest då hans beteende främst grundade sig i normen han fått med sig under uppväxten. Han kände ingen stark förpliktelse gentemot miljön, ingen stark ansvarskänsla gentemot andra även om han upplever att han ska göra rätt. Dessutom saknade han en rutin i hela ledet inom källsorteringen. Huruvida detta beror på åldern eller inte går inte att utröna. För att kunna dra eventuella slutsatser kring det hade ett ökat insamlat material från personer i Fredriks ålder behövt erhållas.

Resultatet visar ingen tydlig skillnad mellan kön förutom att könsfördelningen hos respondenterna var ojämn. Det var fyra kvinnor och två män som ställde upp. Huruvida detta kan kopplas till att kvinnor är mer benägna att källsortera eller om det är andra bakomliggande faktorer är föremål för vidare spekulation.

Resultatet av pilotstudien med observationer indikerade att skillnader utifrån sociala förutsättningar, som exempelvis ägandeform, skulle påverka graden av källsortering. Resultatet av intervjuerna visar att denna typ av sociala förutsättningar i detta fall inte påverkar källsorteringsgraden nämnvärt. De sociala förutsättningarna var i denna studie inte den främsta påverkande aspekten gällande respondenternas källsortering. Resultatet går därför i linje med Triguero et. al (2016: 40) som anser att studier kring sociala förutsättningar inte är slutgiltiga och visar på motstridande resultat.

5.2.2 Moral och norm

Moral och normer inom källsortering innebär att göra rätt, vilket är återkommande hos respondenterna. Vem eller vad de gör rätt för kan variera men en upplevd känsla av plikt finns hos alla respondenter. De lyfte flera aspekter som påverkar deras motivation att kunna källsortera vilket samstämmer med Berglund, Hage och Söderholm (2010: 193-196) som menar att externa faktorer influerar, vilket gör att endast moralen att göra rätt inte räcker till.

Respondenterna visar på olika nivåer av upplevd moralisk förpliktelse vilket resultatet visar är starkt kopplat till deras uppfattning om det egna ansvaret. Detta går i linje med Xu, Ling, Lu och Shen (2017: 3-5) som beskriver att människor motiveras mer att bli miljövänliga om självförväntan och den egna ansvarskänslan stämmer överens med deras upplevda moraliska förpliktelser. Alla respondenter kände att som människa, och som enskild individ, har de ett eget ansvar för miljöns välmående, för människor i andra länders livssituation och för kommande generationers möjlighet att kunna tillgodose sina behov. Det egna ansvaret är tätt kopplat till den moraliska aspekten av källsortering, utan den hade respondenterna inte känt ett behov av att källsortera.

I Malins fall, när hon bodde på Rud, minskade hennes egen motivation till att källsortera eftersom hon uppfattade att grannarna inte tog sitt ansvar, men när hon flyttade därifrån och upplevde att även grannarna källsorterade ökade hennes motivation igen. Detta stöds av Czajkowski, Hanley och Nyborg (2017: 650) som menar att om en person uppfattar att fler i dess omgivning källsorterar kan den egna moralen att det är rätt att källsortera bli starkare vilket kan leda till ett miljöpositivt beteende. Detta visar att det är viktigt att öka den moraliska förpliktelsen hos kommuninvånarna för att öka deras källsortering. Zhang, Huang, Yin och Gong (2015: 9485-9486) anser att moraliska förpliktelser är det som till störst del påverkar en miljöpositiv attityd. Ökar den moraliska förpliktelsen kommer det troligtvis att leda till mer miljöpositiva attityder, vilket främjar attityden gentemot källsortering.

Resultatet visar även att alla respondenter har en positiv inställning till och ser nytta i att källsortera. De upplever att de gör en god gärning för andra människor och för miljön. Miljöhänsynen är viktig då källsortering associeras med återbruk och som resurs. Gemensamt anser de att källsortering är enkelt att förstå och att utföra. Dock är en miljöpositiv attityd inte den viktigaste aspekten för att göra miljömedvetna beslut. Nordlund, Eriksson och Garvill (2010: 109-111) menar att som drivkraft till miljömedvetna beslut är miljöpositiva vanor starkare än att ha en positiv attityd. Fredrik är den som upplever sig ha minst intresse för miljön vilket kan indikera på att en miljöpositiv attityd måste finnas för att kunna skapa en ny vana. Alla övriga respondenter har ett starkt intresse för miljön och alla har vanor och rutiner kring sin källsortering.

För Sverker och Mia introducerades miljötanket till stor del från deras yrken. Britta fick kunskapen från media, Malin, Mikaela och Fredrik har vuxit upp i ett samhälle som mer och mer uppmärksammat miljön. När miljön blev en aspekt som Mia och Sverker behövde ta hänsyn till inom respektive yrke blev det även en fråga de applicerade i sitt privatliv. Kanske grundar sig detta i det som Bradley (2009: 354) menar med att miljöpositivism ger på lång sikt effekter globalt om det börjar lokalt. För dem introducerades miljöhänsynen lokalt genom deras arbeten och i dag, flera år, senare har det gett effekt globalt eftersom de motiveras av att källsortera utifrån den globala aspekten. Detta styrker Halkos och Petrou (2019: 3) åsikt att miljörelaterad information ökar miljömedvetenheten och oro vilket kan leda till mer hållbara handlingar.

Hur appliceras detta då på de som redan vet? Tidigare forskning har fokuserat på att ökad kunskap och mer information om hur en individs val påverkar miljön, skulle räcka för att individer ska reducera sin miljöpåverkan. Ju mer medveten en person är om handling och konsekvens desto troligare kommer denna agera rätt (Isenhauer 2010:454). Idag finns kunskapen redan så har den verkligen samma effekt nu som då? Malin, Mikaela och Fredrik är uppvuxna med denna typ av information och ingen av dem lyfte att mer information skulle påverka deras källsorteringsbeteende. Resultatet visar att informationen och kunskapen var viktig förut, att det ökade Sverkers, Brittias och Mias förståelse för konsekvenserna som deras handlande innebär för miljön, men att den inte är en viktig aspekt i dag. Kunskapen om att källsortering är bra för miljön finns och mer än så behöver människor inte veta, eller snarare vill inte veta. Det räcker med vetskapen att de ska källsortera för att det ska skapa en moralisk förpliktelse att källsortera, att känna ett eget ansvar att göra rätt. Trots detta lämnar SOU 2017:22 som förslag att kommunen ska ges skyldighet att öka informationsflödet om förebyggandet av avfall till sina invånare om hur avfall kan förebyggas (Karlstad avfallsplan 2019: 9), resurser som enligt denna undersökning får bättre effekt om de läggs på andra påverkande aspekter än information.

Respondenterna är eniga om att de använder källsorteringen som en kompromiss. Även om respondenterna vet att de borde agera på ett sätt kring en fråga så ersätts det av en annan handling. Kompromiss blir för dem en strategi som innebär att källsorteringen blir en handling som ersätter annat beteende, att bilåkandet, flyget eller de icke ekologiska matvarorna kan kompenseras med hjälp av källsortering. De lyfter genomgående i samtalet att alla inte kan göra allt, men alla kan göra något, vilket också styrker det faktum att kompensation är en del av inställningen i det miljömedvetna beteendet idag. Individen kan inte ta ansvar för alla miljörelaterade konsekvenser och måste därför välja ut vissa aspekter inom miljöarbetet som de kan kontrollera och fokusera på. Alla respondenter vill dra sitt strå till stacken och detta görs genom kompensationsstrategier eftersom miljöarbetet är en självklarhet för majoriteten av dem. De känner att de ska göra vad de kan, men de kan inte göra allt. Skill och Wihlborg (2010: 45) menar att olika strategier måste implementeras när individen ska bära miljöansvaret. Detta väcker frågan kring hur bra för miljön kompensationsstrategier verkligen är? Blir effekterna positiva för miljön eller är det bättre att återigen flytta miljöansvaret till en kollektiv nivå som inte resulterar i olika kompensationsstrategier?

5.2.3 Rutin

Resultatet visar att respondenterna upplever att rutinen är viktigast för att få in källsorteringen som en del i vardagen. Om sopsorteringen upplevs som ett projekt kommer det inte bli av eller bli uppskjutet. Fredrik, som har fått in rutin på sorteringen hemma, tycker den är enkel att sköta, men han saknar en rutin för att lämna materialet vid återvinningsstationen. Detta gör att det känns omständligt, jobbigt och påsarna som blir stående blir för honom ett irritationsmoment. En av de större barriärerna som upplevs finnas kring källsortering idag är rutinen, eller snarare avsaknaden av rutin (Isenhauer 2010: 461). Resterande respondenter som har vanan att ta med sorteringen på väg till jobbet eller på promenaden upplever inte att det är jobbigt eller omständligt med återvinning vid återvinningsstationen. Skill och Wihlborg (2010: 45) menar att individualiseringen som skett av miljöansvaret gör att människor måste använda olika strategier för att klara av det nya ansvaret. En av dessa strategier är förenkling genom att skapa rutiner. Källsortering behöver därför vara en del av vardagslivet för att människan ska kunna ta sitt ansvar gentemot miljön. Respondenterna lyfter att det handlar om att få in en rutin för agerandet, blir det en vana så går det per automatik och då upplevs det som enkelt och de tänker till slut inte på det. Rutinen skapar möjlighet för respondenterna att möta sin känsla av att ha eget ansvar gentemot miljön och de kan då leva upp till sina upplevda moraliska förpliktelser.

Respondenternas källsorteringsbeteende belönar dem varje gång de källsorterar hemma och på återvinningsstationen i och med att deras upplevda förpliktelser uppfylls. Detta överensstämmer med den egna självförväntan och ökar därmed egna självuppfyllelsen. Nordlund, Eriksson och Garvill (2010: 109-111) lyfter att automatiseringen av en handling som repeteras i en stabil kontext och som ger belönande konsekvenser blir till rutiner. Fredrik som saknar en del av rutinen kring källsortering upplever att han inte gör allt han borde, hans känsla av ansvar möts inte upp av rutinen och då känner han delvis ett misslyckande. Han har inte agerat som han känner att han borde.

Bristen på rutin och vana kan därmed bli en anledning till att inte källsortera. För att skapa en rutin måste grunden till att rutinen inte finns klargöras så att det blir tydligt vilka hinder människor upplever står i vägen för att de ska kunna skapa en vana och vad som kan göras för att underlätta för dem. Rutinen är en starkare påverkansfaktor än moralen när det gäller miljömedvetna beslut vilket gör att detta bör undersökas vidare. Detta överensstämmer med Fredriks fall då hans moral innebär att göra rätt men det räcker inte hela vägen, rutinen skulle få honom att oftare ta sig iväg till återvinningsstationen och därmed skulle hans slarv med att ibland slänga plast i brännbart också minska. Att öka källsorteringen handlar om att dels öka den upplevda moraliska förpliktelsen hos folk att vilja göra rätt samtidigt som förutsättningar som främjar nya vanor att skapas. Nordlund, Eriksson och Garvill (2010: 109-111) menar att få studier har gjorts kring bristen på vana som en anledning till att inte källsortera. Detta kan vara viktigt att forska vidare kring, då rutinen har en så stor del i människors källsorteringsvanor. Därför är det viktigt att dels förstå varför en ny vana att främja ett miljömedvetet beslut inte implementeras, dels förstå vad som ger utrymme för att skapa dessa nya vanor. Dessa två ingångsvinklar kompletterar varandra och kan tillsammans skapa en övergripande förståelse kring vilka faktorer som hindrar och möjliggör nya vanor vilket behövs för att jobba mot ett ökat källsorteringsbeteende hos kommuninvånarna.

5.2.4 Ansvarsfördelning

Ansvarsfördelningen kring miljöansvar har skiftat. Resultatet visar att respondenterna har en tydlig ståndpunkt kring att miljön är deras ansvar, var och en av dem upplever att de själva bär ett eget ansvar att göra rätt för naturen, de har anammat miljömedborgarskapet. Skill och Wihlborg (2010: 51) menar att miljömedborgarskapet innebär att miljöansvaret idag är individualiserat. De individuella medborgarna är de som främst bär ansvaret för miljön i vardagen, det inte längre är en fråga om kollektivt ansvar. Inom miljömedborgarskapet är det omöjligt att vara en passiv medborgare (Skill 2008: 51) vilket resultatet visar då alla respondenter upplever att de måste göra något, att alla människor kan bidra på ett eller annat sätt. Alla individer tar inte sitt ansvar då mängden avfall till återvinningsstationer och fastighetsnära insamlingar minskar samtidigt som befolkningens mängden i Karlstad ökar (Karlstad kommun 2018a, Karlstad kommun 2019: 6). Detta indikerar att det inte går att endast utgå från att individerna i samhället kommer ta sitt individuella ansvar i vardagen vilket motsäger de antaganden som görs i samhället idag. Skill (2008: 51) menar att alla individer förväntas ta sitt ansvar och att olika policys som implementeras utgår från det antagandet.

Mia, Sverker och Britta upplever alla starkt att deras lokala insats får effekter globalt och främjar situationen för människor som bor i andra länder. De finner motivation från att veta att andra människor på andra sidan jorden får en drägligare miljö som effekt av deras handlingar. Malin, Fredrik och Mikaela har svårare att se den kopplingen. De förstår att allas insats gör skillnad för de blir en del av en större massa, men de kan inte använda det som motivation för att källsortera. Deras motivation baseras på att det lokala påverkar det lokala, att se till sig själv och sin egen vinning. Därmed blir källsortering en självisk handling som ger effekt i

bostadsområdet och därmed i Karlstad. Bradley (2009: 354) och Skill och Wihlborg (2010: 37-34) anser att det lokala påverkar det globala. Handlingar som sker lokalt får effekter i det globala rummet. Respondenterna delar denna uppfattning. Av detta väcks frågan hur väl miljömedborgarskapet fungerar. Kan miljöansvaret individualiseras när de yngre inte kan motivera sina handlingar utifrån den globala kontexten? Eller är det främjande att kollektivisera miljöansvaret igen när motivationen inte längre hämtas från det globala perspektivet utan snarare från det lokala perspektivet?

Vidare visar resultatet att respondenterna anser att ansvarsfördelningen ligger på alla samhällsnivåer. Hyresvärden måste ansvara för att skapa rätt förutsättningar för de boende att sortera, kommunen måste ansvara för att ta hand om materialet på rätt sätt, producenterna av matvaror ansvarar för att minska mängden förpackningar på sina varor, samhället och mataffärerna ansvarar för att ställa det kravet på producenterna och staten har ansvar att skapa incitament för människorna att börja källsortera. Ansvar inom källsortering är större än individnivå och detta gör att miljömedborgarskapet bör ifrågasättas. Om samhällsstrukturen utgår från att miljöansvaret ligger hos enskilda individer i deras vardagsbeslut och individerna upplever att det till lika stor del är samhällets olika nivåers ansvar att få källsorteringen att fungera, hur ska då dessa två mötas? Är det snarare samhällsstrukturen som ansvarar för att se till att individen kan ta sitt ansvar? För att främja det kollektiva ansvaret igen och låta det lokala perspektivet motivera likväl som det globala perspektivet, måste förutsättningar som möjliggör miljövänligt beteende skapas. Detta är avgörande för att motarbeta den individualisering som finns inom miljöansvar idag (Skill och Wihlborg 2010: 64). Skill och Wihlborg (2010: 58-60) pratar om tillit till andra aktörer för att ett miljöpositivt beteende ska främjas vilket tydligt framgår i resultatet. Tillit måste finnas till att kommunen faktiskt tar hand om materialet på rätt sätt, annars försvinner motivationen hos majoriteten av respondenterna att källsortera. Det går även i linje med vad Triguero et. al (2016) säger om att individens involvering inom avfallshantering ökar när intresset mellan befolkningen och offentliga myndigheter är ömsesidigt.

Att motivation främst kommer från den egna självuppfyllelsen och att det är enklare att se vinning i det lokala framför det globala tyder på att det finns själviska aspekter inom motivationen hos de yngre respondenterna. Kanske grundas detta i att Sverige är ett individualistiskt samhälle där ”jag” premieras framför ”vi”, kanske är det här de själviska aspekterna kommer ifrån (Halkos och Petrou 2019: 3). Dock finns det hos respondenterna en uppfattning om att de är en del av ett större sammanhang eftersom alla uttrycker att de vill bidra med sin del, eller dra sitt strå till stacken.

5.2.5 Synen på sopor

Resultatet visar att respondenternas avfallssyn påverkar hur materialet hanteras och vilken inställning en individ har till källsortering. Om avfallet ses som orent och illaluktande präglas inställningen av att avfall är skräp. Ses det däremot som en resurs så är inte associationen mellan avfall och smuts lika stark och då ökar sannolikheten att avfallet kommer källsorteras.

Malin skiljer på typ av kladd i sitt avfall, en crème fraiche burk är mer acceptabelt att diska ur jämfört med ett köttfärspaket. Det är ett beteende som är valt att accepteras och ses därför som det rätta. Det råa köttet i en annan kontext, exempelvis på ett skärbräde, är givet att diska bort med diskborsten. Frykman och Löfgren (1979: 139-140) menar att det finns en ordning som personer väljer att acceptera som den rätta, att beteenden som skrider mot den ordningen kan ses som orent. De menar också att material som befinner sig i olika rum kan få olika innebörd. Detta innebär att det rum som köttfärsen är i gör att materialet köttfärsen befinner sig i eller på

får olika innebörd. På skärbrädet är det råa köttet fortfarande ofräscht men det diskas ändå av. Gällande källsorteringen av köttfärspaketet så diskas det inte ut, då är det för ofräscht och kommer göra diskborsten ofräscht vilket gör att det istället hamnar i soppåsen med övrigt hushållsavfall.

Respondenternas upplevelse av avfallet visar på att det har olika identiteter i respondenternas ögon. Alla ser förpackningarna som en resurs, något som kan gå till återvinning och skapas något nytt av. Dock har olika typer av material olika starka kopplingar till resursidentiteten. Mjukplast är det material som har svagast koppling, därefter kommer hårdplast, medan glas och metall har stark koppling till avfall som resurs. Sverker, som slänger lortiga plastpåsar i övrigt hushållsavfall gör inte detsamma med plåt eller glasburkar. Glas och plåt har starkare kopplingar till avfall som resurs och ses som mer skadliga för miljön än tunnplasten eftersom det inte brinner upp på samma sätt som plasten gör. Douglas (1997: 224-225) menar att identiteten av en vara ändras beroende på vilken fas den befinner sig i. Köttfärspaketet är mat när det inhandlas, det ses inte som något smutsigt. Men när innehållet i det är förbrukat och endast förpackningen är kvar får det en ny identitet i betraktarens öga, det blir till avfall. Även själva innehållet har olika identitet i respondenternas ögon. I Malins fall upplevs rått kött mer orent än crème fraiche och därför anses det vara mer okej att slänga köttfärsförpackningen i övriga hushållssopor jämfört med crème fraiche burken.

Mia, Mikaela, Malin och Fredrik ser sopor som någonting ofräscht som luktar, är kladdiga och rinner. Sopor ses som smuts och människors inställning till dem blir ofta att de bara vill bli av med det. De vill slänga det så fort som möjligt för att återställa ordningen. Frykman och Löfgren (1979) beskriver smuts som en biprodukt som blir över när ordning ska återställas, vilket bidrar till upplevelsen att soporna är smuts och en biprodukt som ska kastas. Orden sopor och skräp upplevs idag vara negativt betingade och tidigare upplevelser av illaluktande soprum gör att associationerna mellan avfall och orenhet blir ännu starkare. Dock upplever Malin att visst avfall inte kletar, är rinnigt eller illaluktande och det kan hon ta rätt på, det ses mer som en resurs och bidrar till en positiv syn på källsorteringen.

5.2.6 Yttre faktorer

Yttre faktorer är en viktig aspekt som respondenterna upplever måste fungera för att de ska motiveras att källsortera. Dessa faktorer ligger utanför respondenternas kontroll men resultatet visar att de är viktiga för att kunna skapa en vana och positiv attityd gentemot källsortering.

De menar att hanteringen av det återvunna måste göras på rätt sätt eftersom de annars tappat motivationen att källsortera. Detta innebär att offentliga myndigheter måste visa ett ömsesidigt intresse för miljöarbetet vilket i linje med Triguero et.al (2016: 39) ökar individers involvering inom avfallshanteringen. Även Skill och Wihlborg (2010: 64) drar slutsatsen att det måste finnas förutsättningar som möjliggör miljövänligt beteende, detta skulle motarbeta individualiseringen av miljöansvaret som finns idag. Mia pratade om samhällets ansvar att se över paketeringen av varorna i matvarubutikerna, hon välkomnar därför statliga regleringar för att hjälpa dem att göra miljömedvetna val (Isenhauer 2010: 462).

Respondenterna var eniga om att tillgängligheten, närmare bestämt närheten, var en av de viktigast aspekterna för att främja deras miljömedvetna val. Britta och Sverker upplever att bil hade varit ett måste om återvinningsstationen inte legat så nära. Malin som upplevt både närhet och avstånd till återvinningen ansåg att det hade stor betydelse. Hon upplevde sig själv vara mindre noggrann när plast och metall inte kunde sorteras i närheten, dessutom blev det ett projekt för henne att behöva planera in ett besök på återvinningsstationen. Vanan med

källsorteringen hade hon med sig sen många år tillbaka så för henne var det inget alternativ att inte sortera ut plast och metall men utan bilen hade det varit betydligt mer omständligt. Tillgänglighet och tidssparande är väldigt viktigt för människor idag vilket gör att även källsorteringen måste anpassa sig till det (Isenhauer 2010: 463).

Att se andra källsortera är också en viktig aspekt, det upplevs göra källsorteringen enklare och med motiverad. Detta går i linje med Isenhauers (2010: 462) syn på att den egna insatsen kan kännas obetydlig om ingen annan utför handlingen.

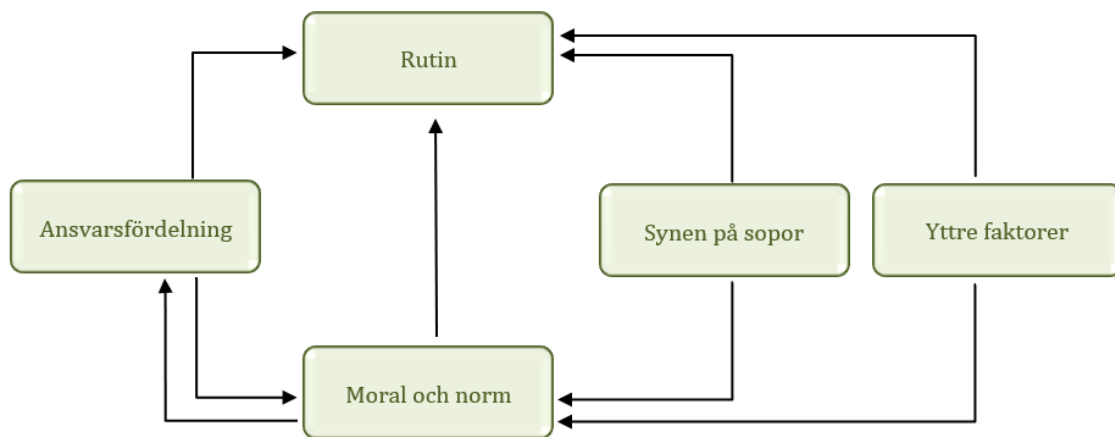
Malin berättar om hennes upplevda skillnad mellan KBAB och Stiftelsen Karlstadshus. Hon menar att KBAB månade mer om sitt bostadsområde överlag, att det märktes skillnad mellan dem när hon gick på promenad. Utifrån hennes upplevelse värnade KBAB mer om sina bostadsområden vilket påverkar hyresgästerna att också värna om det. Hon anser att om hyresvärderna inte är mån om att ha ett snyggt, välskött och städat område så tappar även de boende motivationen för det. Hyresvärdens inställning och projektion av detta till de boende påverkar attityden gentemot sophuset, att det är okej att ställa objekt som inte hör hemma där eller att inte plocka upp efter sig om något hamnade utanför kärlet. Bradleys (2009: 353-354) syn på att ägandeskap av bostaden innebär ett större omhändertagande av sophanteringen, eftersom den ska verka tilltalande och inte sänka värdet på bostaden, inte överensstämmer med Stiftelsen Karlstadshus. Bradley (2009) menar även att hyresgäster inte är lika måna om sin sopsortering eftersom oavsett beteende kommer värdet på deras bostad inte påverka den egna ekonomin. Dock har Fredrik, Mikaela och Malin alla varit måna om sin sophantering trots att de är hyresgäster.

Resultatet pekar på att även utformningen av sopstationen påverkar attityden till källsortering. Är det utomhus med staket runt och sopkärlen består av stora containrar skapar det tillfället att vara mindre noga mer än om sophuset är inomhus med mindre kärll. Det är enklare att ställa en soffa vid sopstationen utomhus jämfört med att släpa in den i ett sophus. Mia upplevde att när det är stökigt vid en återvinningsstation minskar det intresset av att vara där och återvinna och Mikaela förstår att folk inte vill spendera en sekund mer än de behöver i ett sophus eller vid en återvinningsstation om det är ofräscht och stökigt där.

De yttre faktorerna skapar alltså förutsättningar för människor att kunna agera miljövänligt samt bidrar till attityden gentemot källsortering. Dock menar Skill (2008: 51-52) att det ekologiska medborgarskapet lägger för mycket vikt vid det individuella ansvaret samtidigt som förutsättningarna för det individuella agerandet försummas. Karlstad kommun (2019) lyfter i sin avfallsplan att tillgängligheten till återvinningsstationer är bristfällig och kan därmed inte ge en bra närservice, samtidigt som den totala mängden avfall från återvinningsstationer och fastighetsnära insamlingar minskar. Naturvårdsverket (2018) lyfter att fastighetsnära insamlingar från lägenheter minskar mängden förpackningar och returpapper i restavfallet. Detta antyder att förutsättningarna för kommuninvånarna i Karlstad inte är optimala, det finns utrymme för förbättring där en ökad tillgänglighet är enligt respondenterna av största vikt.

5.3 Relationen mellan drivkrafter och påverkande aspekter

Nedan presenteras en övergripande bild av hur relationen mellan drivkrafter och påverkande aspekter ser ut vilket visas i figur 2.

Figur 2. Förhållandet drivkrafter och påverkande aspekter (Figur: Kerstin Ellefsson)

För att kunna använda moral och norm som drivkraft upplevde respondenterna att det finns olika aspekter som påverkar. Resultatet visar att den främsta aspekten för att kunna få utlopp för drivkraften är rutin. Utan rutin kommer beteendet inte att bli hållbart i längden, rutinen är det som gör källsortering enkelt och en del av vardagen. Yttre faktorer som tillgänglighet till återvinningskärl i närheten ökar möjligheten att skapa sig en ny rutin. Om återvinningskärlen finns där respondenterna till vardags finner sig, exempelvis i det egna sophuset, blir själva återvinningen inget eget projekt som ska genomföras.

Yttre faktorer påverkar även moralen. Om andra i området källsorterar ökar den egna moraliska förpliktelsen att källsortera samt skapar en norm i området kring källsortering. Moralén påverkar det egna ansvaret då känslan att göra rätt skapar en känsla av ökat eget ansvar, vilket i sin tur påverkar respondenternas inställning gentemot källsortering. Att känna ett ansvar för miljön och jordens resurser gör att attityden gentemot källsortering blir positiv och en positiv attityd förenklar ett förändrat beteende och underlättar skapandet av en ny rutin.

Ansvarsfördelningen i frågan är också en viktig aspekt då respondenterna anser att ansvaret ligger på flera olika samhällsnivåer. De menar att det egna ansvaret att göra rätt främjas av att andra nivåer tar sitt ansvar. Om fler tar sitt ansvar kommer det generera en ökad ansvarskänsla hos fler personer att göra rätt vilket innebär att moralen påverkas. Resultatet visar att respondenternas attityd gentemot källsortering påverkas positivt och att motivationen att källsortera ökar när de vet att hanteringen av materialet går rätt till. Om kommunen eller hyresvärden möter upp med sitt ansvar att skapa förutsättningar som främjar källsortering skapar det ökade möjligheter att skapa en ny rutin.

Synen på avfall påverkar huruvida avfallet ses som en resurs, vilket ökar benägenheten att källsortera, eller som smuts som snabbt ska göras av med. Olika material uppfattas som mer eller mindre rätt att slänga i påsen med övrigt hushållsavfall och associationerna till ordet sopor och skräp kan antingen vara negativa eller positiva vilket påverkar en individs inställning till att källsortera. Avfallssynen kan även skapa hinder eller möjligheter för att skapa en ny rutin eftersom associationerna och materialets identitet antingen ses som skräp eller som något personen har en vinning i.

5.4 Interaktionen mellan aktörer och struktur

Ovanstående diskussion visar att det finns en interaktion mellan aktör och struktur i enlighet med Giddens struktureringsteori. Strukturen består av regler och resurser. Reglerna som kan vara formella eller informella (Giddens 1984:16-23) och utgörs i denna kontext av moral, norm, ansvarsfördelning och yttre faktorer. Formella regler för hur sopsorteringen ska se ut påverkas av ansvarsfördelningen mellan kommun och hyresvärd eller bostadsrättsförening som bestämmer hur respektive bostadsområdes sopstation ska se ut. De informella reglerna kan utgöras av moraliska förpliktelser, social norm och uppfattningen om avfall, vad som är accepterat och inte. Resurserna innebär individens möjlighet att förändra eller på annat sätt påverka sociala skeenden. I denna kontext kan resurserna utgöras av vilka sociala förutsättningar en person har och den egna rutinen. Reglerna och resurserna möjliggör och begränsar individens agerande. Diskussionen visar att det finns ett samspel mellan aktör och struktur. Respondenterna upplever att strukturen skapar förutsättningar för ett önskat beteende, samtidigt som deras beteende påverkar och skapar strukturen. De upplever att motivationen ökar om fler källsorterar i samma område, detta kan få fler boende att börja källsortera vilket skapar nya informella regler kring normen för källsortering i området. Giddens (1984: 43-45) belyser olika medvetandeformer som skapar interaktionen mellan aktör och struktur. Resultatet visar att utifrån källsorteringsaspekten befinner sig respondenterna i det praktiskt medvetna, vilket är den medvetande formen som därmed är önskvärd att eftersträva för ett ökat källsorteringsbeteende hos fler kommuninvånare. Det praktiskt medvetna innebär att individen inte längre reflekterar över sin handling utan att de endast utövar ett inlärt beteende.

Källsortering ingår i dag i en komplicerad kontext som består av interna och externa aspekter. De interna aspekterna som moral, rutin och synen på avfallet har inflytande på villigheten att agera miljöpositivt och på attityderna gentemot källsortering. De externa aspekterna som yttre faktorer och ansvarsfördelning har ett inflytande över beteende, attityder och vanor. Att skapa beteendeförändringar handlar alltså om att ändra kontexten kring källsorteringen, att öka moralen, skapa rutiner, ändra inställning och syn på avfall samt möta upp med rätt yttre förutsättningar och en fungerande ansvarsfördelning. Det är viktigt att hela tiden försöka hitta nya innovativa sätt att ändra kontexten kring beteendet för att en förändring mot mer miljöpositiva beteenden ska äga rum.

6 Slutsats

I detta avsnitt presenteras slutsatsen genom att frågeställningarna besvaras.

Vilka drivkrafter finns bakom valet att källsortera?

Oavsett ägandeform av sin lägenhet visar resultatet att den främsta drivkraften bakom källsortering är i denna studie känslan av att göra rätt och att ta sitt eget ansvar. Alla respondenterna upplevde att de hade en moralisk förpliktelse att göra rätt. Detta inkluderar att göra rätt för miljön, för människor i andra länder och att göra rätt för kommande generationer. Att göra rätt grundade sig i respondenternas känsla av eget ansvar. De upplevde att de måste göra vad de kan, och källsorteringen var en enkel del i miljöarbetet som de kan utföra själva.

De tre äldre deltagarna var mer benägna att finna drivkraften utifrån det globala perspektivet, de påverkades starkt av att se hur människor världen över för illa av konsekvenserna av en misskött miljö. De såg en stark koppling mellan deras insats lokalt och den stora effekten av det globalt. De yngre respondenterna fann istället motivation i att se till det lokala perspektivet. De upplevde att den själviska må-bra-känslan motiverade mer än att se till den globala kontexten. Även de yngre menade att deras insats ger effekt på global nivå eftersom de också ansåg att de måste bidra med sin del. Dock var det inte där de fann motivationen, utan det var främst utifrån aspekten att göra skillnad i sitt bostadsområde eller i Karlstad kommun. De motiverades av sin egoism att känna att de har gjort en bra insats för miljön.

Vilka hinder och möjligheter kan påverka förmågan att använda drivkraften?

Sociala förutsättningar som ålder, kön, utbildning och ägandeform är i denna studie inga aspekter som påverkar förmågan att använda drivkraften. Skillnader hos hyresvärdarnas inställning kunde dock antydast, en hyresvärd som värnade om området och att skapa förutsättningar för källsortering ökade motivationen hos hyresgästerna. Vare sig respondenterna bor i hyresrätt eller i bostadsrätt upplever de att rutinen är det som främst påverkar. Utan en rutin blir källsorteringen inte en del i vardagslivet och därmed blir den inte hållbar. Avsaknaden av rutin blir ett hinder för källsortering eftersom det då upplevs som ett projekt som är jobbigt att utföra och att tänka på. Möjligheten finns därmed i att kunna skapa nya rutiner kring källsorteringen av hushållsavfallet.

Resultatet visar att de yttre faktorerna skapar hinder eller möjligheter till att skapa en ny rutin. Återvinningen måste ligga nära, helst i det egna sophuset eftersom alla måste gå dit och det får gärna vara inomhus för att öka förutsättningarna för att besöket inte ska upplevas som otrevligt. Synen på sopor är idag negativt associerat då många upplever att sophusen eller sopstationerna är ofräscha och nedskräpade vilket gör att nya associationer till avfallet är en del i att ändra synen på sopor och därmed även viljan att ta hand om dem som resurs istället som smuts.

Ansvar för källsortering ligger på alla samhällsnivåer och inte enbart på individnivå. Därför går det inte att endast skapa policys som baseras på antagandet att alla individer tar sitt miljöansvar, utan alla samhällsnivåer måste möta upp och göra vad de kan för att underlätta källsorteringen. Individerna i hushållen kan inte själva stå för en förändring i miljöarbetet men de kan vara en stor del i det, men det kräver att förutsättningarna finns för källsortering av hushållsavfall så de boende kan implementera källsorteringen som rutin i sin vardag.

6.1 Förslag på vidare forskning

Det finns olika drivkrafter och olika hinder och möjligheter för att kunna använda drivkraften. Att förstå orsakssambandet mellan dem är ett steg mot skapandet av nya vägar mot ökad källsortering av hushållsavfallet. Policys som ska utvecklas och implementeras för att öka källsortering måste vara utformad att passa de rätta orsakssamband den vill påverka. En kampanj som riktas mot att ändra folks beteende utifrån deras attityder men som inte tar hänsyn till yttre faktorer kommer att få föga genomslagskraft.

Vidare forskning kan därför behövas kring drivkrafter som finns bakom beteendet och de aspekter som hindrar eller möjliggör för att kunna använda drivkraften. Studien visar att känslan att göra rätt och att ta det egna ansvaret är en viktig drivkraft hos respondenterna vilket indikerar på att detta bör studeras vidare då forskningen brister kring en individs moral kopplad till källsortering. Då rutinen är den främsta aspekten som gör att drivkrafterna kan nyttjas eller inte behövs det mer forskning även där. Kanske är det en god idé att studera hur avsaknaden av rutin blir ett hinder att källsortera för att kunna hitta nya vägar att reducera den barriären och öka möjligheten för skapandet av en ny rutin i vardagslivet.

Då de yttre förutsättningarna var en stor påverkansfaktor för att kunna skapa en rutin kan det vara en god idé att forska kring varför och hur arbetet med yttre förutsättningar bör ske. Det ska vara lätt att göra rätt och det finns utrymme för att göra det ännu enklare med källsortering av hushållsavfall. Vilka orsaker ligger till grund för att lättillgängligheten inte är en prioritering? Resultatet av denna studie visar att det finns utrymme för förbättring och om källsorteringen är individens ansvar bör prioritering ligga i att skapa rätt förutsättningar för dem att ta sitt ansvar.

Referenser

- Berglund, C., Hage, O. & Söderholm, P. (2010). Household recycling and the influence of norms and convenience. I Söderholm, P. (red.) (2010) *Environmental Policy and Household Behaviour. Sustainability and Everyday Life*. London: Earthscan, ss. 193-206
- Bradley, K. (2009) Planning for eco-friendly living in diverse societies. *Local Environment*, 14 (4), 347-363. doi: 10.1080/13549830902764738
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2. uppl. Stockholm: Liber
- Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 3. uppl. Stockholm: Liber
- Czajkowski, M., Hanley, N. & Nyborg, K. (2017) Social Norms, Morals and Self-interest as Determinants of Pro-environment Behaviours: The Case of Household Recycling. *Environmental and Resource Economics*, (66), 647-670. doi:10.1007/s10640-015-9964-3
- Douglas, M. (1997). *Renhet och fara*. Nora: Nya Doxa
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H., Towns, A. & Wängnerud, L. (2017). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 5. uppl. Stockholm: Wolters Kluwer Sverige
- Frykman, J. & Löfgren, O. (1979). *Den kultiverade människan*. Malmö: Gleerups.
- Giddens, A. (1984). *The constitution of society: outline of the theory of structuration*. 1. uppl. Cambridge: Polity press.
- Halkos, G. & Petrou, K. N. (2019): Evaluating 22 EU member states' 'waste culture' using Hofstede's and Schwartz's cultural dimensions. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*. 1-16. doi: 10.1080/13504509.2019.1567616
- Isenhour, C. (2010). On conflicted swedish consumers, the effort to "stop shopping" and neoliberal environmental governance. *Journal of Consumer Behaviour*, (9), 454-469. doi: 10.1002/cb.336
- Karlstad kommun (2018b). *Norrstrand*.
<https://karlstad.se/Bygga-och-bo/Bygglov-tillstand-och-fastighetsfragor/Kulturhistoriska-byggnader/Omradesbeskrivningar/Norrstrand/> [2019-03-10]
- Karlstad Kommun (2018c). *Rud*.
<https://karlstad.se/Bygga-och-bo/Bygglov-tillstand-och-fastighetsfragor/Kulturhistoriska-byggnader/Omradesbeskrivningar/Rud/> [2019-03-10]
- Boverket (2014). *Under miljonprogrammet byggdes en miljon bostäder*.
<https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/stadsutveckling/miljonprogrammet/> [2019-03-10]
- Karlstads kommun (2019). *Förslag till avfallsplan*. Karlstad: Karlstad kommun
<https://karlstad.se/Miljo-och-Energi/Avfall-och-atervinning/avfallsplan-och-renhallningsforeskrifter/> [2019-02-20]

Laher, S. & Botha, A. (2012) Methods of Sampling. I Wagner, C., Kawulich, B. & Garner, M. (red.) (2012). *Doing social research: a global context*. Berkshire: McGraw-Hill Higher Education, ss. 86-99

Lehmann Vergna, L. (2015). The Garbage Project Revisited: From a 20th Century Archaeology of Food Waste to a Contemporary Study of Food Packaging Waste, *Sustainability*, (7), 6994-7010. doi: 10.3390/su7066994

Lundman, B., & Hällgren Granheim, U. (2012). Kvalitativ innehållsanalys. I Granskär, M. & Höglund-Nielsen, B. *Tillämpad kvalitativ forskning inom hälso- och sjukvård*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur, ss. 187-201

Mentz, M. (2012). Survey Research. I Wagner, C., Kawulich, B. & Garner, M. (red.) (2012). *Doing social research: a global context*. Berkshire: McGraw-Hill Higher Education, ss, 100-113

Naturvårdsverket (2018). *Att göra mer med mindre*. Stockholm: Naturvårdsverket. <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer6400/978-91-620-6857-8.pdf?pid=23951> [2019-03-12]

Nieuwenhuis, J. & Smit, B. (2012) Qualitative Research. I Wagner, C., Kawulich, B. & Garner, M. (red.) (2012). *Doing social research: a global context*. Berkshire: McGraw-Hill Higher Education, ss. 124-139

Nordlund, A., Eriksson, L. & Garvill, J. (2010). Barriers and facilitators for pro-environmental behaviour. I Söderholm, P. (red.) (2010) *Environmental Policy and Household Behaviour. Sustainability and Everyday Life*. London: Earthscan, ss. 99-117

SFS 1998:808. *Miljöbalk*. Stockholm: Miljö- och energidepartementet

SFS 2016:782. *Lag om ändring i miljöbalken*. Stockholm: Miljö- och energidepartementet

Skill, K. (2008). *(Re)creating ecological action space: Householders' Activities for Sustainable Development in Sweden*. Linköping: UniTryck

Skill, K., & Wihlborg, E. (2010). Dealing with Environmental Responsibilities: Living Everyday Life as Political Participation. I Söderholm, P. (red.) (2010) *Environmental Policy and Household Behaviour. Sustainability and Everyday Life*. London: Earthscan, ss. 43-67

Triguero, A., Alvarez-Aledo C., Cuerva, M.C. (2016). Factors influencing willingness to accept different waste management policies: empirical evidence from the European Union. *Journal of Cleaner Production*, (138), 38-46. doi: 10.1016/j.jclepro.2016.05.119 0959-6526

Vetenskapsrådet (u.å.). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*, u.o.: Elanders Gotab

Xu, L., Ling, M., Lu, Y. & Shen, M. (2017). Understanding Household Waste Separation Behaviour: Testing the Roles of Moral, Past Experience, and Perceived Policy Effectiveness within the Theory of Planned Behaviour. *Sustainability*, 9 (625), 1-27. doi: 10.3390/su9040625

Zhang, D., Huang, G., Yin, X., & Gong, Q. (2015). Residents' Waste Separation Behaviours at the Source: Using SEM with the Theory of Planned Behaviour in Guangzhou, China. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, (12), 9475-9491. doi: 10.3390/ijerph120809475

Bilaga 1: Intervjuguide

Kan du berätta lite kort om dig själv?

Är det ett singelhushåll eller bor ni fler?

Vad är hushållssopor för dig?

Vad tänker du på kring källsortering??

Hur känner du inför källsortering?

Teman jag kommer ta upp om behov finns:

- Tidskrävande
- Vana i vardagslivet
- Miljömedvetenhet, känns bra att gör "rätt"
- Tvång
- Sociala normer
- Erfarenheter
- Renlighet/smutsigt
- Kunskap/information
- Livsstil
- Ointresse
- Omgivning gör det
- Motivation
- Utrymme för förvar i bostaden

Källsorterar du?

Vilka fraktioner sorterar du?

Teman jag kommer ta upp om behov finns:

- Varför vissa men inte andra
- Detaljnivå

Vad är lätt med källsortering?

Vad är svårt med källsortering?

Hur skulle det bli lättare att källsortera?

Teman jag kommer ta upp om behov finns:

- Närhet och tillgång till återvinningsstation
- Kunskap och/eller information om vad som sorteras vart?
- Underhåll av återvinningsstationen?
- Lagkrav
- Tillgång till hjälpmedel
- Transportmedel
- Egna idéer om vad som kan öka källsorteringen

Är det något du själv vill lyfta?